

Nr 64

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående skolans arbetstider;
given Stockholms slott den 8 mars 1968.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas aviåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

Olof Palme

Propositionens huvudsakliga innehåll

I anslutning till betänkandet »Skolans arbetstider» (SOU 1967: 14) föreslås i propositionen en reformering av lärotiderna för huvudparten av skolväsendet och lärarutbildningen.

Övergång till en femdagars skolarbetsvecka förordas. Därjämte föreslås ett läsår om 40 veckor (280 dagar), i vilket bl. a. ingår 4—8 friluftsdagar, 10 lovdagar och 5 studiedagar.

Lektionslängden föreslås bli 40 minuter, dock att inom yrkesskolans övervägande praktiskt inriktade undervisning en lektionslängd om 60 minuter bibehålls.

De skolformer, som berörs av reformen, är främst grundskolan, folkskolan, realskolan, flickskolan, fackskolan, gymnasiet, yrkesskolan inberäknat lantbrukets och skogsbrukets yrkesskolor, sjuksköterskeskolorna och specialskolan samt lärarutbildningsanstalterna.

De nya lärotiderna föreslås gälla från och med den 1 juli 1968. För genomförandet av femdagars skolarbetsvecka förordas emellertid en övergångsperiod om två år.

*Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 8 mars
1968.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *skolans arbetstider* och anför.

1. Inledning

1.1 Skolarbetstidsutredningen

Vid mitten av 1950-talet aktualiserades för skolans del frågan om femdagars arbetsvecka, då bl. a. vissa synpunkter i denna angelägenhet anfördes av skolöverstyrelsen i samband med den då pågående utredningen om arbetstidsförkortningen (se SOU 1956:21, s. 156 ff.). En försöksverksamhet med femdagarsvecka i skolan startade läsåret 1958/59. Den var från början mycket begränsad men erhöll efterhand en betydande omfattning. Läsåret 1966/67 uppgick antalet försökskommuner sålunda till omkring 120, vartill kom ett antal specialskolor, centrala verkstads-skolor, primärkommunala yrkesskolor m. fl. utbildningsanstalter.

Frågan om skolan och femdagarsveckan ingick inte bland de uppgifter, som 1957 års skolberedning fick sig förelagda. Med hänsyn till de betydande förändringar, som ägde rum ute i arbetslivet beträffande tillämpningen av en förkortad arbetsvecka, fann beredningen det emellertid nödvändigt att något beröra även denna fråga i sitt huvudbetänkande (SOU 1961:30, s. 408 ff.). Efter att ha lämnat en kort översikt över problem i samband med femdagarsvecka i skolan föreslog beredningen, att en särskild utredning snarast skulle tillsättas för en allsidig och förutsättningslös behandling av hela komplexet skolan och femdagarsveckan.

Skolberedningens förslag om en snar utredning mötte allmänt instämmande i den följande remissbehandlingen.

När skolberedningens olika förslag behandlades i prop. 1962: 54 angående reformering av den obligatoriska skolan m. m., redovisade dåvarande departementschefen sin avsikt att föranstalta om en utredning rörande skolan och femdagarsveckan. I det sammanhanget anknöts dessa spörsmål till problemet om samordning mellan olika skolformer i fråga om läsårets längd. Vidare framhölls att en rad frågor om läsårets lämpliga uppläggning och organisation närmare måste utredas. En allsidig utredning om arbetstidernas uppläggning på skolans område borde därför nu komma till stånd.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallade dåvarande departementschefen i februari 1963 numera bankdirektören Gösta Renlund, ordförande, numera förste skolinspektören Einar Forssell, fru Elvy Karlsson, numera direktören Sten-Sture Landström, skolöverläkaren Gösta Rodhe och länsskolinspektören Gottfrid Westman att som sakkunniga verkställa en utredning rörande femdagarsvecka i skolan.

De sakkunniga som antagit benämningen skolarbetstidsutredningen avgav den 24 februari 1967 betänkandet Skolans arbetstider (SOU 1967: 14).

1.2 Remissbehandling

Skolarbetstidsutredningens betänkande har remissbehandlats, varvid utlåtanden avgetts av följande myndigheter och organisationer m. fl., nämligen

skolöverstyrelsen, efter hörande av dels samtliga länskolnämnder, som anmodats höra ett lämpligt antal kommunala skolstyrelser, dels vissa under överstyrelsens tillsyn stående lärarutbildningsanstalter och andra skolor, vilka ej lyder under kommunala skolstyrelser,

universitetskanslersämbetet, efter hörande av vissa läroanstalter, överbefälhavaren, efter hörande av försvarsgrenscheferna,

statens avtalsverk, rikspolisstyrelsen, dåvarande socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, dåvarande medicinalstyrelsen, statens ungdomsråd, postverket, statens järnvägar, byggnadsstyrelsen, statskontoret, statistiska centralbrån, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, kommerskollegium, statens brandskola, domkapitlet i Uppsala och centrala studiehjälpsnämnden,

1960 års blindvårdsutredning, 1962 års ungdomsutredning, 1963 års arbetstidskommitté, kommittén för semesterspridning, yrkesutbildningsberedningen, utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden, kompetensutredningen, läromedelsutredningen, skogsbrukets yrkesutbildningskommitté, 1966 års familjedaghemskommitté och 1966 års värnpliktskommitté,

Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges industriförbund, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riskförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) och Tjänstemännens centralorganisation (TCO),

Sveriges radio aktieförbund, Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Kooperativa förbundet, Svenska bankföreningen, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges redareförening, Enskilda läroverkens förbund, Svenska privatskolors riksförbund, Svenska yrkesskolföreningen, Svenska skolläkarföreningen, Sveriges frikyrkoråd, Svenska byggnadsentreprenörföreningen, Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Målsmännens riksförbund, Fredrika-Bremerförbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund och Svenska skolidrottsförbundet,

Sveriges elevers centralorganisation (SECO) och Sveriges folkhögskoleelevers förbund (SFEF),

Folkpartiets kvinnoförbund, Högerns kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Högerns ungdomsförbund, Centerns ungdomsförbund och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund.

En särskild skrivelse rörande läsårets längd i yrkesskolan har inkommit från sju lärare vid Stockholms stads industri- och hantverksskola.

Vid den efterföljande redovisningen av skolarbetstidsutredningens förslag och yttrandena däröver liksom i framställningen i övrigt användes uttrycken skolans

arbetstider och skolans lärotider i samma betydelse och med den av utredningen angivna innebörden (s. 22). Det kan särskilt framhållas, att de båda termerna nyttjas i samband med samtliga av utredningsarbetet berörda skolor och utbildningsanstalter, således även i förbindelse med undervisnings- och utbildningsformer, som ligger utanför vad som vanligen avses med skolans område, t. ex. omskolningsverksamheten och lärarhögskolorna.

2. Utredningsarbetet

2.1 Utgångspunkter

Skolan måste fortlöpande reformeras i takt med det föränderliga samhälle, i vilket den verkar. Skolans centrala ställning i samhällslivet och karaktären av dess verksamhet understryker bl. a. vikten av samordning mellan lärotiderna och arbetstiderna inom näringsliv och arbetsmarknad. De mångskiftande villkor, synpunkter och önskemål, som därvid bör uppmärksammas, är delvis oförenliga. Det är inte möjligt att åstadkomma en från alla synpunkter fullt tillfredsställande utläggning av skolans arbetstider.

2.1.1 Nuvarande lärotider

Lärotiderna växlar högst väsentligt allt efter olika skol- och utbildningsformers allmänna målsättning, stadier, förekommande ämnen, undervisningsmetoder och arbetsformer m. m. Förhållandena kompliceras ytterligare till följd av den omdaning, som vårt lands undervisningsväsende för närvarande genomgår. En summarisk teckning av de nuvarande lärotiderna i den svenska skolan ger följande bild.

Läsåret är i regel uppdelat på två terminer med mellanliggande julferier. Den obligatoriska skolan och dess överbyggnader inom det allmänna skolväsendet har ett läsår om 39 veckor. Så är vanligen även förhållandet beträffande inom yrkesutbildningen förekommande heltidskurser med övervägande teoretiskt inriktad undervisning, medan däremot heltidskurser med övervägande praktiskt inriktad undervisning normalt har ett läsår om 42 veckor. Omskolningsverksamheten har i stor utsträckning arbetsåret avpassat enligt bestämmelserna om lagstadgad semester. I fråga om lärarutbildningen varierar läsåret inom relativt vida gränser. Vid t. ex. lärarhögskolorna omfattar det 40 veckor.

Den schemabundna obligatoriska veckoarbetstiden uppgår inom grundskolans årskurs 1 till 20 veckotimmar och ökar successivt för att fr. o. m. årskurs 5 omfatta 35 veckotimmar. Den längsta veckoarbetstiden förekommer inom yrkesutbildning med övervägande praktiskt inriktad undervisning, där den ofta uppgår till 42 veckotimmar. Inom vissa delar av lärarutbildningen föreskrives under praktiktjänstgöringen endast omkring 15 veckotimmar. Därvid har bl. a. beaktats lärarkandidaternas förberedelser i samband med övningslektionerna.

Den dagliga undervisningstiden för grundskolans två första årskurser omfattar högst fem lektioner, medan den för grundskolans övriga årskurser samt för fackskolan och gymnasiet är maximerad till sju lektioner. Inom yrkesutbildning med

övervägande praktiskt inriktad undervisning förekommer i stor utsträckning att eleverna har skolarbetsdagar om åtta lektioner eller däröver.

Lektionstidens längd uppgår i den allmänna skolan, vid den övervägande teoretiskt inriktade undervisningen inom yrkesutbildningen och i lärarutbildningen vanligen till 40—45 minuter. Vid den övervägande praktiskt inriktade undervisningen inom yrkesutbildningen är lektionstiden mestadels 60 minuter.

Mellan lektionerna förekommande raster omfattar i regel 10—15 minuter. Måltidsuppehållet inplaceras vanligen senast efter fjärde lektionen och uppgår i allmänhet till 30—60 minuter.

Före dagens första lektion anordnas i grundskolan morgonsamling under 10—15 minuter. Liknande samlingar förekommer en eller flera gånger i veckan även vid vissa andra skol- och utbildningsformer.

Utöver den dagliga undervisningen har eleverna att fullgöra läxor och liknande uppgifter. För eleverna vid t. ex. fackskolor, gymnasier och vissa lärarutbildningsanstalter kan dessa hemuppgifter vara betungande. Inom flertalet skolformer förekommer inga läxuppgifter till dag efter söndag, helgdag eller hel lovdag. Uppgifterna skall fördelas jämnt på övriga arbetsdagar.

2.1.2 Utredningsuppdraget

Som bakgrund till redovisningen av sitt arbete och sina förslag anför skolarbetsutredningen sammanfattningsvis följande.

Skolans organisation och arbetsformer förändras alltefter målsättningen för dess verksamhet. I den moderna skolan blir inhämtandet av kunskaper och uppövatet av färdigheter samtidigt verktyg för den personlighetsdaning, som utgör en av skolans huvuduppgifter. Skolarbetet skall därför kunna bedrivas under sådana psykologisk-pedagogiska och skolhygieniska betingelser, som är väsentliga för en framgångsrik undervisning och fostran. Dessa betingelser innefattar även villkor rörande lärotiderna.

Ett allmänt syfte vid utläggningen av skolans arbetstider bör vara att skapa gynnsamma förutsättningar för undervisning, utbildning och fostran. Anhopning av lektioner samt långa skoldagar, som minskar elevernas motivation för undervisningen, bör undvikas.

Ett planmässigt skolarbete med utnyttjande av skilda hjälpmedel kan nedbringa tiden för inlärandet av olika moment och bör således eftersträvas. Från pedagogiska synpunkter kan det emellertid understundom vara värdefullt att tillämpa arbetsmetoder, som erfarenhetsmässigt visat sig vara mera tidskrävande. En avvägning mellan dessa delvis motstridande grundtankar är därför med hänsyn till skolans målsättning nödvändig. Förändringar i lärotiderna, som leder till en avkortad undervisningstid, kan rubba förutsättningarna för skolans verksamhet.

Vid skolans lärotidsutläggning måste fästas avseende vid såväl skilda skol- och utbildningsformers organisation och arbetsformer som olikheter i fråga om eleverna. Dessa arbetar under mycket skiftande villkor. Betingelserna växlar med hänsyn

till dels den enskilde individens ålder och utvecklingsstadium, fysiska och psykiska hälsa, miljö- och bostadsförhållanden m. m., dels skollokalerens beskaffenhet och avstånd från hemmet, undervisningens och utbildningens inriktning, innehåll och stadium, skolarbetets inre organisation o. dyl.

Den individuella anpassning, som man eftersträvar i undervisningen, kan emellertid inte annat än mera undantagsvis omfatta arbetstidsutläggningen. Skolans nuvarande verksamhetsformer med därav följande relativt stabilt fastlagda schemata reser hinder mot en dylik differentiering av lärotiderna. Tidsramarna måste därför bestämmas så, att de i möjligaste mån tillgodoser olika krav och önskemål.

Rasternas och måltidspausernas längd och inplacering är av väsentlig betydelse för skolsituationen. Koncentrationen av undervisningen till fem dagar i veckan understryker ytterligare denna angelägenhet.

Den fortgående arbetstidsförkortningen inom arbetslivet har sin motsvarighet inom skolans område, ehuru utvecklingen där inte på samma sätt obrutet fortskridit mot kortare lärotider. Arbetsbördan är för vissa elever alltför mycket betungande. En koncentration av skolarbetet till fem dagar varje vecka och en motsvarande anhopning av lektioner och hemuppgifter kan därför från skolhygieniska synpunkter under vissa förhållanden synas mindre lämplig. Beträffande fackskolan och det nya gymnasiet kan friare arbetsformer i fråga om såväl undervisningen som elevernas hemuppgifter underlätta ett genomförande av femdagars skolarbetsvecka. En dylik utläggning av veckoarbetstiden kan skänka påtagliga lättnader för elever, som har att dagligen resa mellan hemmet och skolan.

Med beaktande av ovan summariskt anförda omständigheter, vilka i olika sammanhang behandlas utförligare i det följande, har skolarbetstidsutredningen ansett sig ha två huvuduppgifter att lösa, nämligen att

dels finna bättre former för samordning mellan skolans lärotider och arbetstiderna inom samhället i övrigt,

dels undersöka möjligheterna att skapa större enhetlighet i fråga om lärotiderna mellan olika skol- och utbildningsformer.

Lärotidernas anknytning till skilda företeelser samt förhållandena inom och utom skolan har i hög grad verkat bestämmande för den allmänna uppläggnings av skolarbetstidsutredningens arbete, formerna för insamlandet av vissa data o. dyl.

2.2 Försöksverksamhet

2.2.1 Tillsynsmyndigheternas tidigare försöksverksamhet

Den inledningsvis omnämnda försöksverksamheten, som påbörjades läsåret 1958/59, innebar företrädesvis en utläggning av lördagens lektioner på kvarvarande fem arbetsdagar enligt ett rullande system, den s. k. vandrande lördagen. Därigenom kunde femdagars skolarbetsvecka genomföras under omkring en fjärdedel av läsåret. Anordningen betecknades dock av skolledare och lärare som otillfreds-

ställande från såväl pedagogiska och skoladministrativa som familjesociala synpunkter.

Denna försöksverksamhet klargjorde bl. a., att tillämpandet av femdagarsvecka under begränsade delar av läsåret helst bör ske utan förändringar i läsordningen måndag—fredag. Lösningar som förutsätter omflyttningar av lektioner till andra läsdagar skapar svårigheter av schemateknisk art samt i fråga om utnyttjandet av lärare och lokaler, anordningar för skolskjutsar och skolmåltider m. m.

Det må nämnas att försöksverksamhet med femdagars skolarbetsvecka bedrivits även av lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen. Därvid har försöksanordningarna anpassats till de speciella förhållanden, som föreligger inom yrkesutbildningen för jordbruk och skogsbruk. Vid lantbrukets yrkesskolor har försöksverksamheten begränsats till sommarhalvåret.

2.2.2 Den särskilda försöksverksamheten

För att pröva vissa av skolarbetstidsutredningen utformade alternativ påbörjades på dess initiativ en särskild försöksverksamhet med femdagars skolarbetsvecka. Den planerades från början att omfatta ett läsår om 40 veckor och skulle genomföras 1964/65. Av olika anledningar måste dock förändringen av läsårets längd utgå ur försöksbetingelserna. På grund av alltför ringa deltagande utsträcktes nämnda försöksverksamhet ytterligare ett läsår och fick då en betydande anslutning. Den omfattade sålunda läsåret 1965/66 tre gymnasieupptagningsområden och fjorton högstadieregioner, tillsammans 66 kommuner, samt vidare 36 inom respektive gymnasie- och högstadieorter belägna skolor och läroanstalter, som inte hör under den kommunala skolstyrelsen, nämligen nio särskolor, tio centrala verkstadsskolor, två centrala yrkesskolor, en husmoders- och hemvårdarinneskola, två skolor för döva och hörselskadade, en folkhögskola, fyra förskoleseminarier, fyra folkskoleseminarier, en lärarhögskola samt slöjdläroarseminariet och statens försöksskola.

Enligt den särskilda försöksverksamhetens huvudalternativ, *alternativ B*, tillämpades femdagarsvecka hela läsåret. Undervisningen bedrevs utan förändringar i gällande timplaner. Genom skolarbetets koncentration till måndag—fredag blev det nödvändigt att förlägga ytterligare en lektion till vissa eller samtliga av nämnda veckodagar. För att motverka denna olägenhet avkortades alla lektioner om 45 minuter och däröver med 5 minuter, varigenom ökningen i den dagliga undervisningen i regel uppgick till högst 20 minuter. Den genom lektionsavkortningen minskade undervisningstiden kompensades till större delen därigenom att antalet lov- och friluftsdagar reducerades. Sålunda begränsades för t. ex. grundskolans del antalet lovdagar till 6 (mot eljest 15) och antalet friluftsdagar till maximalt 10 (mot eljest 12).

I den särskilda försöksverksamheten har även prövats ytterligare två alternativ, nämligen *alternativen A och A:1*. Enligt det förstnämnda har femdagarsvecka tillämpats under halva läsåret och enligt det sistnämnda under en fjärdedel av läsåret. I princip innebär dessa anordningar endast en schemateknisk omfördelning av

lektionerna. Beträffande alternativ A koncentreras en veckotimme av undervisningstiden i ett erforderligt antal ämnen — vanligen två — till halva läsåret och förläggs för vart och ett av berörda ämnen som två lektioner på de icke undervisningsfria lördagarna. Alternativ A:1 är utformat enligt samma grundtanke.

Det må nämnas att läsåret 1966/67 fem kommuner på utredningens initiativ även prövade ett *alternativ C*. Enligt detta tillämpas femdagarsvecka under ett valfritt antal veckor av läsåret. Under perioder med femdagarsvecka koncentrerades undervisningen till måndag—fredag. Vid sexdagarsvecka överflyttades vissa lektioner till lördagen. Varje skolvecka inrymde sålunda det för vederbörande klassavdelning föreskrivna antalet veckotimmar.

Rapporter över erfarenheterna av försöksverksamheten infordrades vid respektive läsårs slut från berörda skolstyrelser och rektorer. Därjämte besökte utredningen vissa försökskommuner, varvid förekom överläggningar med företrädare för skolan, elever och målsmän, barnavårdsnämnd, polismyndighet, näringsliv och arbetsmarknad m. fl.

Enligt *resultaten av försöksverksamheten* erbjuder *alternativ B* en fullt tillfredsställande lösning. Stabiliteten i systemet har underlättat det organisatorisk-administrativa arbetet, t. ex. schemalaggnings- och lösandet av skolskjutsfrågorna. Då skolanläggningarna under var och en av veckans fem läsdagar kunnat utnyttjas ytterligare en lektionstimme, har lokalsvårigheter på grund av femdagarsveckans tillämpande förekommit endast undantagsvis. I åtskilliga fall framhålls att man tack vare lektionsavkortningen kunnat disponera 9 lektionstimmar per dag och därmed fått ett något ökat lokalutrymme för vecka, nämligen ($5 \text{ ggr } 9 =$) 45 i stället för tidigare ($5 \text{ ggr } 8 + 4 =$) 44 lektionstimmar.

Enligt en nära nog samstämmig uppfattning har försöksverksamheten i och för sig inte haft någon inverkan på lärarbehovet. I åtskilliga fall har femdagarsveckan angetts vara så attraktiv, att lärarrekryteringen underlättats. Inom några kommuner har det erbjudit svårigheter att få timlärare från näringslivet för undervisning vid handelsgymnasier, tekniska gymnasier, fackskolor och yrkesskolor. Tidigare kunde man inplacera dessa timlärares undervisning på lördagarna.

Arbetsbelastningen för den till skolan knutna personalen synes inte ha undergått några mera väsentliga förändringar på grund av femdagarsveckans tillämpande.

Skolledarna har bedömt sin arbetsbörda som oförändrad eller något ökad. I åtskilliga rapporter framhålls, att om femdagars skolarbetsvecka blir en permanent anordning, kan det med försöksverksamheten förknippade merarbetet antas försvinna och arbetsbelastningen bli i stort sett oförändrad.

Tendensen i fråga om lärarna synes i huvudsak vara densamma som för skolledarna. Såväl de av rektorerna avgivna omdömena som vissa i rapporterna redovisade enkätundersökningar pekar i denna riktning.

Mera undantagsvis anses arbetsbelastningen minskad genom avkortningen av lektionstiden. Däremot anges i flera fall att nämnda förändring krävt ökade insatser från lärarnas sida. Skoldagarna har blivit mera komprimerade, och arbetet har

fått ett hetsigare tempo. Vissa lärare anser, att situationen blivit stressbetonad och att de fria lördagarna inte i erforderlig omfattning kunnat kompensera jäktet.

Övrig till skolans verksamhet knuten personal (vaktmästar-, skolmåltids- och städpersonal) har enligt rapporterna genomsnittligt fått en något minskad arbetsbelastning i den obligatoriska skolan och i särskolan samt en något ökad i gymnasier. Vid övriga skolor har man inte ansett sig kunna iaktta några nämnvärda förändringar.

Från psykologisk-pedagogiska synpunkter har bl. a. konstaterats att elevernas intresse för undervisningen ökat och att skolleda motverkats. I de högre årskurserna och åldrarna har eleverna lärt sig att bättre planera skolarbetet. Betingsstudier, specialarbeten o. dyl. har främjats. — Endast i fråga om vissa högre skolformer under avveckling har från pedagogiska synpunkter anmälts tveksamhet angående genomförandet av alternativ B, så länge de äldre läroplanerna med sina förhållandevis höga veckotimtal tillämpas.

Vad beträffar den skolhygieniska situationen har inga allvarigare erinringar framkommit. För elever, som har att dagligen resa mellan hemmet och skolan, har femdagarsveckan i många fall inneburit en icke oväsentlig lättnad genom det minskade antalet resdagar, särskilt som bortfallet av resdagar även inträffat under vinterhalvåret.

I försöksrapporterna framhålls även att de skolfria lördagarna under hela läsåret från familjesociala synpunkter inneburit stora fördelar. En bättre samordning mellan barnens lärotider och föräldrarnas arbetstider har kommit till stånd.

Behandlingen av de ekonomiska frågorna har skett med anknytning till de under försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka erfarenhetsmässigt konstaterade förändringarna i utgifter rörande vissa avlöningar samt elevernas dagliga resor, skolmåltider, inackordering av elever, bränsle och elektrisk ström.

Den i försöksrapporterna lämnade redovisningen är behäftad med osäkerhetsmoment till följd av ofullständigheter och andra brister i det underliggande materialet. Vissa villkor för utgifternas storlek är dessutom lokalt betingade samt växlar från år till år. Behandlingen av utgifterna för avlöningar har begränsats, eftersom det gäller anställnings- och arbetsförhållanden, vilka utgör föremål för förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Den genomsnittliga utgiftsminskningen för de kommuner, som under hela läsåret 1965/66 tillämpat femdagars skolarbetsvecka, har enligt utredningen uppskattningsvis haft följande storleksordning för nedan angivna poster:

	utgifts- minskning i procent
avlöningar för vaktmästar-, skolmåltids- och städpersonal	9
skolskjutsar, inklusive elevresor med allmänna färdmedel	12
skolmåltider	7
bränsle och elektrisk ström	3

Utgiftsminskningen för inackordering av elever var för berörda kommuner obetydlig.

Även om de redovisade procenttalen av antydda skäl är osäkra, tyder de dock enligt utredningens mening på att införandet av femdagars skolarbetsvecka kan medföra besparingar.

Erfarenheterna av försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka under halva läsåret enligt *alternativ A* överensstämmer i huvudsak med de ovan för *alternativ B* anförda iakttagelserna. Flertalet kommuner som tillämpat *alternativ A* önskar emellertid övergå till femdagarsvecka under hela året.

Jämfört med *alternativ B* anses *alternativ A* förete vissa nackdelar. Perioderna med sexdagarsvecka infaller under vinterhalvåret, då det är mörkast och kallast och då vägarna i många trakter är mest svårframkomliga. Planeringen av kurserna blir besvärligare, därigenom att skolarbetsveckorna har olika längd. Samverkan mellan lärare i fråga om övnings- och provuppgifter, betingsstudier osv. försvåras, om kurserna inte genomgås parallellt i klassavdelningarna.

Fria lördagar under en fjärdedel av läsåret enligt *alternativ A:1* utgör enligt försöksanordningarna en föga tillfredsställande lösning. Femdagars skolarbetsvecka bör enligt rapportörernas mening utsträckas under en större del av läsåret, så att en bättre samordning kommer till stånd mellan barnens lärotider och föräldrarnas arbetstider.

Erfarenheterna av den begränsade försöksverksamheten med *alternativ C* sammanfaller i väsentliga delar med de ovan beträffande *alternativ A* redovisade iakttagelserna.

Sammanfattningsvis konstaterar utredningen, att skolstyrelsernas redogörelser och de som underlag för dessa ingivna rektorsrapporterna liksom bifogade skrivelser från föräldraföreningar och redovisningar angående lokalt genomförda enkätundersökningar bland målsmän och elever ger uttryck för en mycket positiv inställning till ett definitivt införande av femdagars skolarbetsvecka under hela läsåret. Denna attityd gäller nära nog undantagslöst i fråga om de obligatoriska skolformerna. Med avseende på vissa högre skolformer under avveckling föreligger någon tveksamhet beträffande reformens genomförande på grund av det förhållandevis höga antalet veckotimmar.

Det genomgående och starkaste motivet för införande av femdagars skolarbetsvecka är enligt försöksrapporterna, att man inom den allmänna arbetsmarknaden i allt större omfattning övergår till femdagarsvecka under hela året. Skolan kan inte ställa sig utanför samhällsutvecklingen. Även det mindre tal, som anser sexdagarsveckan vara pedagogiskt överlägsen, menar att de sociala aspekterna till slut måste fälla utslaget.

För de gymnasiala skolformerna gäller enligt den i rapporterna framförda uppfattningen, att femdagarsveckan både förutsätter och befrämjar självständigare studieformer, där kortläxor ersätts med längre, sammanhängande hemuppgifter. Den studierådgivning och studieträning som blir nödvändig för de årgångar, vilka inte vant sig vid ett sådant arbetssätt, anses kräva särskild uppmärksamhet.

2.3 Undersökningar

För att närmare klarlägga vissa med lärotiderna förknippade problemställningar har skolarbetsutredningen låtit genomföra speciella undersökningar. Här om kan i korthet anföras följande.

2.3.1 Studieprestationer och lärotider

Enligt direktiven för utredningen skall förslagen till nya lärotider inte medföra någon sänkning i kunskaps- och färdighetsnivån. Utredningen fann det därför erforderligt att i en pedagogisk undersökning klargöra utfallet från resultatssynpunkt vid tillämpandet av femdagars skolarbetsvecka.

Den sammanlagda effektiva undervisningstiden per läsår utgjorde den primära utgångspunkten för utredningens överväganden angående resultatsnivån. Såsom framhållits i det föregående innebar försöksalternativet B, att femdagarsvecka tillämpades hela läsåret. För t. ex. grundskolan medförde anordningen en generell minskning av den årliga undervisningstiden med approximativt fyra procent; samtidigt ökade dock antalet lektioner varje läsår med omkring fyra procent. Dessa tal utgör den sammanvägda nettoeffekten av å ena sidan förkortningen med 5 minuter av samtliga lektioner om 45 minuter, å andra sidan en minskning av antalet lov- och friluftsdagar. Enligt utredningens övriga försöksalternativ tillämpades femdagarsvecka endast under halva eller en fjärdedel av läsåret och då i början av höstterminen och i slutet av vårterminen, dvs. perioder som knappast kan anses representativa för läsåret i dess helhet. Dessa alternativ innebar en schemateknisk omfördelning av undervisningstiden och medförde ingen minskning av densamma. Med hänsyn till dessa omständigheter fann utredningen, att en undersökning om resultatsnivån i anslutning till den särskilda försöksverksamheten med femdagarsvecka kunde begränsas till alternativ B.

Undersökningen genomfördes läsåret 1964/65 enligt experimentgrupps- och kontrollgruppsmetod samt omfattade åtta kommuner. Endast en del av eleverna i dessa kommuner ingick i undersökningen. Bestämmande för avgränsningen av elevgrupperna var bl. a. tillgången till standardprov och andra liknande kunskaps- och färdighetsprov för skilda skolformer, årskurser och ämnen. Vidare måste de skolorganisatoriska förhållandena beaktas.

Situationen komplicerades genom den beslutade gymnasiereformen. Resultaten av en undersökning genomförd i gymnasier under avveckling kunde knappast äga giltighet för det nya gymnasiet. Liknande synpunkter anlade utredningen även vid sina överväganden angående undersökningens utsträckande till övriga under avveckling varande skolformer. — Det pågående utredningsarbetet om den framtida yrkesutbildningen utgjorde den främsta anledningen till att en undersökning om resultatsnivån vid yrkesskolorna i deras nuvarande utformning bedömdes som mindre angelägen.

Antydda omständigheter föranledde utredningen att begränsa undersökningen

om resultatsnivån till grundskolan. Bl. a. tillgången till för ändamålet användbara kunskaps- och färdighetsprov gjorde det lämpligt att låta undersökningen omfatta ett antal klasser i årskurserna 3 och 8. Undersökningen omfattade totalt 96 klassavdelningar med sammanlagt omkring 2 400 elever.

Undersökningsresultaten ger beträffande årskurs 3 vid handen, att eleverna vid tillämpandet av femdagarsvecka enligt alternativ B genomsnittligt uppnått samma resultatsnivå i ämnena svenska och matematik som vid traditionell lärotidsutläggning. I fråga om årskurs 8 har klasserna med femdagars skolarbetsvecka enligt nyssnämnda alternativ genomsnittligt erhållit något bättre studieresultat än klasserna med sexdagars skolarbetsvecka. Detta förhållande har inte kunnat påvisas vara beroende av skillnader med avseende på olika bakgrundsfaktorer, såsom tidigare studieresultat, attityd till skolarbetet, elevantalet i klassen eller lärarens utbildning och behörighet. Den prövade anordningen med femdagarsvecka synes sålunda för ifrågavarande elever i årskurs 8 ha haft en positiv effekt på studieprestationerna.

Beträffande giltigheten av den pedagogiska undersökningens resultat för en större population framhåller utredningen, att försökskommunerna torde vara representativa för kommuner av tätortskaraktär. Det betonas dock, att en positiv inställning till femdagars skolarbetsvecka förelåg hos skolstyrelserna inom de kommuner, som tillhörde experimentgruppen. Med dessa reservationer angående resultatets giltighet konstaterar utredningen, att det i den pedagogiska undersökningen inte framkommit något som tyder på att införandet av femdagarsvecka enligt alternativ B skulle kunna väntas medföra en försämring av det genomsnittliga studieresultatet hos grundskolans elever.

2.3.2 Trötthet hos skolelever

Utredningens särskilda försöksverksamhet med femdagarsvecka i skolan aktualiserade bl. a. frågeställningar angående arbetsbelastningen. Eftersom särskilda sakkunniga tillkallats för att utreda lärarnas arbetsförhållanden m. m., kunde skolarbetsutredningen koncentrera sitt intresse till elevernas arbetsbörda. Då tillämpandet av femdagars skolarbetsvecka återverkar på skoldagens längd, har därmed förknippade frågor angående elevernas arbetsbelastning uppmärksamats. Utredningen har bl. a. genomfört en undersökning rörande elevernas trötthet under skoldagens lopp vid tillämpandet av alternativ B.

Undersökningen, som utfördes läsåret 1965/66, omfattade sammanlagt 1 200 elever inom grundskolans årskurser 5 och 7. Prestationsnivån prövades under första, tredje, femte, sjätte, sjunde och åttonde lektionen på dagen. Arbetsuppgiften utgjordes av huvudräkningsprov.

Vid utvärderingen av resultaten av undersökningen antogs att om elevernas eventuella trötthet de sista lektionstimmarna på dagen är av psykologisk art, så kan prestationsförmågan förväntas vara lika god som under dagens första lektio-

ner, därest tillräckliga motivationsskapande åtgärder sätts in. Ett nytt arbetsmoment, t. ex. ett prov av den art som användes i undersökningen, kan just genom sitt nyhetsvärde vara ett tillräckligt motivationstillskott. Om den antagna tröttheten däremot är fysiologisk, bör prestationerna försämrans under dagens lopp, med de variationer som föranleds av pauser, måltider o. dyl.

Undersökningen lämnade inga resultat som kunde tyda på någon fysiologisk trötthet hos eleverna under skoldagens senare del. Den trötthet, som allteftersom skoldagen fortskrider gör sig mer och mer märkbar hos både lärare och elever, torde vara av psykologisk art. Enligt utredningens mening bör hithörande frågor ytterligare undersökas, för att ökad klarhet skall vinnas om skoldagens optimala längd, schemalaggingen m. m.

2.3.3 Sociologiska problemställningar

Förändringar i lärotidsutläggningen kan medföra en del sociologiska konsekvenser. Skolarbetsutredningen har därför funnit behövt att utföra en sociologisk undersökning, varvid särskilt uppmärksammades frågor i samband med skolans femdagarsvecka.

Undersökningen, som genomfördes enligt enkätmetoden samt med försöks- och kontrollgrupper, omfattade såväl lärare och elever som målsmän, totalt något över 3 000 personer. Elevgruppen utgjordes av ett antal klassavdelningar inom grundskolans årskurser 3 och 8, andra ringen i allmän, real- och latinlinje av det treåriga gymnasiet, den ettåriga husmodersskolan samt verkstadsskolor för bilmekaniker (första årskursen) och telereparatörer. Klassurvalet blev bestämmande även för urvalet av lärare och målsmän. Datainsamlingen skedde vid tre tillfällen, nämligen i början, i mitten och i slutet av läsåret 1964/65. Avsikten var att därigenom bl. a. kunna klarlägga elevers, lärares och målsmäns initiala inställning till skolans femdagarsvecka samt de eventuellt inträffade förändringarna i denna inställning på grund av erfarenheter under försöksverksamheten.

Av undersökningen framgår bl. a. att den skolfria lördagen inte synes ha erbjudit några sysselsättningsvårigheter för huvudparten av eleverna. I fråga om arten av fritidsaktiviteter föreligger enligt undersökningsresultaten inga större olikheter mellan elever med femdagars och elever med sexdagars skolarbetsvecka. Däremot råder självfallet betydande skillnader i fritidssysselsättningar för elever av olika åldrar. Ett stort antal gymnasieelever använder den skolfria lördagen för självstudier. Däremot synes förvärsarbete under lördagarna förekomma endast i mycket begränsad omfattning.

I anslutning till elevernas sysselsättningsproblem under lördagen inrymde enkäten även frågan om några åtgärder borde vidtagas från skolans eller kommunens sida för att ordna elevernas sysselsättning på de fria lördagarna. Endast i relativt begränsad omfattning framkom dylika önskemål; dessa gällde i flertalet fall ökat stöd åt idrotts- och hobbyverksamhet. Vidare framhöll man i detta sammanhang,

att skollokaler kunde hållas öppna på lördagarna för ungdomens fritidssysselsättningar.

Beträffande elevernas arbetsbelastning ansåg en betydande del av såväl lärare som elever och målsmän, att den var alltför stor under gällande förhållanden. Denna uppfattning kom till uttryck oavsett om femdagars eller sexdagars skolarbetsvecka tillämpades. Främst avsåg man den stora arbetsbörda, som eleverna i de under avveckling varande gymnasierna ansågs ha.

Attityden till femdagars skolarbetsvecka visade en utpräglat positiv tendens. Denna inställning var klarast uttalad inom kommuner, som tillämpade femdagarsvecka hela läsåret. I maj 1965 angav 90 % av lärarna i grundskolans årskurser 3 och 8 samt 70 % av gymnasielärarna, att de ville behålla den tillämpade anordningen med femdagarsvecka hela läsåret. 80 à 90 % av samtliga föräldrar och elever, som under läsåret haft erfarenhet av denna lärotidsutläggning, uttryckte samma önskemål.

Beträffande speciellt lärarnas inställning till skolans femdagarsvecka visade den sig minst positiv hos dem som var knutna till under avveckling varande skolformer med höga veckotimal.

Utredningen har under arbetets gång genom kompletterande rapporter och vid överläggningar kunnat konstatera, att inställningen till skolans femdagarsvecka blivit alltmera gynnsam, en erfarenhet som även bekräftats genom på lokala initiativ verkställda undersökningar.

2.3.4 Arbetstidsförhållanden inom näringsliv och arbetsmarknad

Enligt utredningens mening beror den tilltagande positiva attityden till femdagars skolarbetsvecka i främsta rummet på den ökade tillämpningen av femdagarsvecka inom näringsliv och arbetsmarknad. Överväganden om ett allmänt genomförande av femdagars skolarbetsvecka och den närmare anordningen för en dylik lärotidsutläggning måste därför enligt dess mening ske med beaktande av arbetstiderna inom samhället i övrigt. Då tillgängliga uppgifter om dessa förhållanden visade sig vara alltför ofullständiga, måste utredningen på olika sätt införskaffa erforderliga data.

Hösten 1963 genomförde Svenska arbetsgivareföreningens statistiska byrå på grundval av tillgängligt statistikunderlag en undersökning för skolarbetstidsutredningens räkning. Den omfattade ungefär 215 000 tjänstemän och arbetsledare. Det må erinras om att arbetsledare och andra tjänstemän, vilkas arbete är direkt knutet till arbetarna, i princip har samma arbetstider som vederbörande arbetargrupp.

Undersökningen gav bl. a. vid handen, att vid företag med minst 100 tjänstemän och arbetsledare hade år 1962 drygt 30 % femdagars arbetsvecka året om. Ett år senare hade denna siffra stigit till över 50 %.

Utredningen införskaffade även liknande uppgifter rörande de handelsanställda genom en omkring årsskiftet 1963—64 utförd undersökning. Denna bekräftade

vissa erfarenhetsmässiga bedömningar, nämligen att femdagars arbetsvecka inte är lika vanligt förekommande inom branscher och yrkesområden, som omfattar servicebetonad verksamhet. Omkring 60 procent av uppgiftslämnarna hade avkortad arbetsvecka i någon form, därav ungefär 30 procent med femdagars arbetsvecka året om.

Utredningen framhåller, att träffade avtal och utfärdade bestämmelser samt uppgifter i försöksrapporterna entydigt vittnar om en fortsatt snabb utveckling mot femdagars arbetsvecka inom olika samhällsområden under åren 1965 och 1966. Samtidigt understrykes dock att arbetslivets mångskiftande karaktär kräver speciella hänsyn vid arbetstidsutläggningen. Även efter införandet av femdagarsvecka fortgår sålunda i vissa fall arbetet på lördagar, t. ex. vid kontinuerlig drift och skiftgång i olika former. Säsongsvariationer inom en del industrier och andra företag skapar också speciella problem.

Genom tillkomsten av en fjärde semestervecka har semesterspridningen och uppdelningen av semestrarna fått ökad aktualitet. För skolarbetstidsutredningen har det därvid framstått som en betydelsefull angelägenhet, att barnens skolarbetstider och ferier i möjligaste mån skall kunna samordnas med föräldrarnas arbetstider och semestrar. Samordningen av familjens ledigheter har underlättats väsentligt genom den utpräglade strävan hos huvudparten arbetstagare att erhålla semester under perioden efter midsommar och omkring fem à sex veckor framåt i tiden. Julisemester har hittills i vårt land för flertalet framstått som mest eftertraktad. Detta främst med hänsyn till av väderleken förestavade önskemål har man tydligen räknat med som en bestående företeelse för lång tid framöver. Den år 1964 tillsatta kommittén för semesterspridning skulle enligt direktiven undersöka möjligheterna att sprida den tidrymd, inom vilken huvuddelen av semestrarna förläggs, från fem till åtta veckor, nämligen en semesterperiod från mitten av juni till mitten av juli, en omfattande juli och en från mitten av juli till mitten av augusti.

2.3.5 Lärotiderna utomlands samt i historisk belysning

Utredningen har även undersökt skolans arbetstider i vissa främmande länder. De omständigheter, som i stor utsträckning avgör skolans arbetstidsutläggning, växlar på väsentliga punkter från land till land. Utöver förhållanden, vilka direkt sammanhänger med skol- och utbildningsväsendets organisation, hänför sig dessa olikheter till sådana betingelser som respektive lands storlek, folkmängd, geografiska läge och klimat, näringsliv och bebyggelse, kulturtraditioner samt relationer till andra länder i kulturellt, ekonomiskt och politiskt hänseende.

Utredningen har därför ansett sig kunna konstatera, att erfarenheterna utomlands och de olika lösningar man där kommit fram till angående läsårets längd och terminsindelning, skolveckans omfattning och utformning, antalet skolfria dagar m. m. har ett förhållandevis begränsat värde i föreliggande sammanhang.

Det framstod vidare för utredningen som önskvärt att åtminstone i stora drag

erhålla en teckning av den svenska skolans arbetstider under olika skeden av dess utveckling. Den av utredningen redovisade historiska undersökningen ger en samlad bild av förändringarna från tid till annan samt belyser och lämnar i vissa fall förklaring till nuvarande bestämmelser om lärotiderna.

3. Utredningens principiella överväganden

3.1 Lärotiderna från pedagogiska och skolorganisatoriska synpunkter

Skolans arbetsordning bygger till en del på förutsättningar, vilka saknar större aktualitet i vår tid eller vilka till ringa del bestyrkts av vetenskaplig forskning. En påfallande oklarhet råder beträffande i vilken utsträckning olika ämnen tröttrar eleverna samt avtrubbar deras intresse, koncentration och uppmärksamhet, det för skilda stadier tjänligaste antalet veckotimmar och dagliga lektionstimmar, den effektivaste uppdelningen av skoldagen genom lämpligt avpassade lektionslängder, vilopauser, måltidsraster m. m. Ämnenas förekomst och fördelning under skoldagen och skolveckan följer vissa elementära principer angående exempelvis krav på omväxling, erforderlig sammanhängande undervisningstid för större arbetsuppgifternas, demonstrationers och laborationers genomförande samt lämplig fördelning av läxor och andra hemuppgifter. Utredningen konstaterar, att det behov av omfattande vetenskapliga undersökningar och praktisk-pedagogisk försöksverksamhet som erfordras för att närmare klarlägga hithörande problem är dess mera accentuerat som resultaten av utomlands genomförda undersöknings- och försöksprojekt inte utan vidare äger tillämplighet inom den svenska skolan.

Tidsramen för skolans arbete skall bl. a. skapa förutsättningar för en effektiv organisation av dess arbete. Då denna verksamhet utgörs av undervisning, utbildning och fostran, måste därvid vissa från inlärningspsykologiska synpunkter väsentliga krav tillgodoses. Situationen kompliceras genom att dessa krav motiverar lösningar i en riktning, som av andra skäl stundom kan visa sig svåra att förverkliga.

Enligt utredningens mening bör som en allmän psykologisk-pedagogisk princip för skolans arbetstidsutläggning gälla, att lärotiderna får en fördelning som är ägnad att ge eleverna en positiv inställning till undervisningen. Försöksverksamheten har visat, att anordningen med skolfria lördagar innebär en förändring som på ett gynnsamt sätt påverkar elevernas attityd till skolarbetet.

Av betydelse är vidare att lärostoffet erhåller en meningsfull gruppering och fördelas på ett från inlärningsynpunkt lämpligt antal undervisningstillfällen. En alltför stark anhopning av likartade ämnen under flera på varandra följande lektioner utgör i allmänhet en ogynnsam inlärningsituation, som bl. a. kan framkalla proaktiva och retroaktiva hämningar. Särskilt i slutet av relativt långa skoldagar är det vidare vanligen förenat med större svårigheter att hålla elevernas intresse vid makt.

Skolarbetets koncentration till fem av veckans dagar begränsar i någon mån variationsmöjligheterna i schemaläggningen. Enligt vad den särskilda försöksverksamheten med femdagarsvecka visat erbjuder emellertid detta förhållande inte några större svårigheter i fråga om de enskilda ämnena. För ämnen med höga veckotimtal är det i regel fördelaktigt att koncentrera en del av den disponibla tiden till sammanhängande arbetspass om två eller flera lektioner. Däremot kan i skolformer med höga veckotimtal uppstå vissa svårigheter att undvika sammanförande av likartade ämnen under flera på varandra följande lektioner. I nyssnämnda försöksverksamhet har dylika svårigheter främst gjorts gällande i skolformer under avveckling.

Av omständigheter, som i positiv eller negativ riktning påverkar lärandet, har utredningen särskilt uppmärksammat frågor angående elevernas prestationsförmåga. Intresset har i hög grad knutits till de förändringar, som ett införande av femdagars skolarbetsvecka skulle innebära, bl. a. den genomsnittliga förlängningen av läsdagen och därav följande återverkningar på elevernas koncentration och uppmärksamhet. Vid den av utredningen genomförda undersökningen om skol-elevers trötthet kunde såsom tidigare framhållits inte iakttagas några av fysiologisk trötthet föranledda effekter. Undersökningen stöder sålunda uppfattningen, att elevernas trötthet mot slutet av skoldagen är av psykologisk art. Den kan enligt utredningen bero på mättnad eller kanske en föregripande omställning till väntade fritidsaktiviteter.

Resultaten av såväl utredningens sociologiska undersökning som tidigare utförda undersökningar visar emellertid, att arbetsbördan för elever i mera krävande undervisnings- och utbildningssammanhang kan bli mycket betungande. Enligt utredningens mening tillhör vissa elevkategorier måhända de mest arbetsbelastade i det svenska samhället, varför en avlastning av arbetsbördan i dylika fall framstår som en angelägen åtgärd. Ett genomförande av femdagars skolarbetsvecka kan komma att medföra bortfall av undervisningstid. Utredningen diskuterar huruvida detta bortfall åtminstone delvis kan kompenseras genom olika rationaliseringsåtgärder i skolarbetet.

Ett eventuellt tidsbortfall i samband med genomförandet av femdagars skolarbetsvecka skulle också kunna åtföljas av en motsvarande reduktion av lärostoffet. Utredningen framhåller emellertid, att en dylik lösning strider mot direktivens uttalande om en oförändrad slutnivå för respektive utbildning och för enskilda ämnen. Frågan om läroplanerna faller utanför utredningsuppdraget, och utredningen har med avseende på läroplanerna sett det som sin uppgift att söka utforma vissa enhetliga tidsramar, så att en fortsatt samordning av undervisning och utbildning inom skilda skolformer och på olika stadier underlättas.

Eleverna arbetar under mycket skiftande villkor. Betingelserna växlar med hänsyn till ålder, miljö- och bostadsförhållanden, hälsotillstånd, skollokalernas beskaffenhet och avstånd från hemmet, undervisningens och utbildningens inriktning, innehåll och stadium, skolarbetets inre organisation m. m.

Förändringar i skolans lärotidsutläggning måste ske med hänsyn till såväl olika

elevkategorier som skilda skol- och utbildningsformers organisation och arbetsförhållanden. Lektionernas längd, växlingen mellan arbetsuppgifter av skilda slag, rasternas längd och fördelning, den dagliga undervisningstiden samt hemuppgifterna bör avpassas efter elevernas ålder samt deras fysiska och psykiska utveckling.

Den individuella anpassning, som man eftersträvar i undervisningen, kan emellertid inte annat än undantagsvis omfatta arbetstidsutläggningen. Skolans nuvarande verksamhetsformer med därav följande relativt fast utlagda schemata reser hinder mot en dylik differentiering av lärotiderna. Tidsramarna måste bestämmas så, att de i möjligaste mån tillgodoser olika krav och önskemål. Vid avvägningen av exempelvis lektionslängden bör även beaktas möjligheterna såväl att uppdelat lektionstimmen i ett par avsnitt som att sammanföra två eller flera lektioner till ett arbetspass.

Beslutade och planerade skolorganisatoriska förändringar gör det enligt utredningens uppfattning angeläget att större enhetlighet skapas i lärotiderna mellan olika skol- och utbildningsformer. Därigenom underlättas gemensamt utnyttjande av lokaler, lärare, skolmåltidsanordningar m. m.

Kravet på enhetlighet får emellertid inte drivas så långt, att målsättningen för respektive skolform äventyras. Utredningen erinrar därvid om de speciella villkor, som gäller vissa former av yrkesutbildning, t. ex. inbyggda skolor och företags-skolor samt yrkesutbildning för vårdsyrken. Beträffande yrkesutbildningen förutsätter emellertid utredningen, att veckotimal m. m. bringas i bättre överensstämmelse med de inom närmast jämförbara skolformer gällande lärotiderna och hänvisar därvid till det inom yrkesutbildningsberedningen pågående läroplansarbetet.

I fråga om lärarutbildningsanstalterna har i samband med den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka inte framkommit några påtagliga svårigheter. Utredningen erinrar emellertid om det förhållandevis höga antalet veckotimmar på vissa utbildningslinjer vid seminarier för huslig utbildning, som i förening med knapphet på undervisningslokaler kan skapa en del problem vid lärotidens utläggning på fem av veckans dagar.

3.2 Skolhygieniska och sociologiska förhållanden

Utöver det egentliga skolarbetet tillkommer för flertalet elever hemuppgifter av växlande karaktär och omfattning. Genomförda undersökningar visar att dessa uppgifter kan vara mycket betungande.

För många elever innebär vidare de dagliga resorna mellan hemmet och skolan en inte oväsentlig arbetsbelastning. De långa och tröttande dagliga resorna kan därjämte ogynnsamt påverka barnens kostvanor. Försöksverksamheten har visat, att de skolfria lördagarna medfört påtagliga lättnader för de resande eleverna därigenom att en resdag per vecka bortfallit.

Femdagarsveckan har även visat sig vara tjänlig att undanröja olustattityder inför skolarbetet och är sålunda liksom olika trivselfrämjande faktorer i skolan ägnad

att skapa gynnsamma arbetspsykologiska förutsättningar för undervisning och utbildning.

Utredningen erinrar om de väsentliga moment till omväxling och rekreation som friluftsvärksamheten erbjuder samt framhåller att den därför anslagna tiden inte skall tas i anspråk för andra ändamål, så som hittills i stor omfattning varit fallet.

Elevernas behov av vila och avkoppling tillgodoses bl. a. genom lovdagar. Utöver den återhämtning dessa kan ge, innebär de från psykologiska synpunkter betydelsefulla avbrott i skolrutinen.

Under ferierna vidgas lärarnas och elevernas möjligheter till vila och avkoppling. Från skolhygieniska liksom från psykologisk-pedagogiska synpunkter är emellertid långa sommarferier inte entydigt ändamålsenliga och fördelaktiga. Barn erfar relativt snabbt trötthetskänslor, men de återhämtar sig också förhållandevis fort. Med hänsyn till denna omständighet är sålunda de långa sommarferierna enligt utredningens mening en inte helt ändamålsenlig lösning. Särskilt stor blir från skolhygieniska synpunkter dess tveksamhet, om långa ferier skall erhållas till priset av långa skolarbetsdagar och läxanhopning.

Skolans lärotider bör enligt utredningens mening bättre anpassas till arbetstiderna inom samhället i övrigt. Utvecklingen mot femdagars arbetsvecka under längre eller kortare perioder inom allt vidare samhällsområden utgjorde det starkaste incitamentet till den år 1958 påbörjade försöksverksamheten med femdagarsvecka i skolan. Därvid spelade familjesociala skäl en framträdande roll.

En viktig förutsättning är emellertid att föräldrarnas dagliga arbetstider och semestrar kan samordnas med barnens skolarbetsdagar och ferier. En dylik samordning försvåras vanligen, om båda föräldrarna är yrkesverksamma utom hemmet. Vissa arbetsformer, t. ex. skiftgång, kontinuerlig drift, en del serviceyrken och arbeten som kräver jourtjänst, komplicerar situationen. Utredningen nämner även att ensamstående föräldrar med barn i yngre åldrar kräver särskilt beaktande. Saknas erforderlig tillgång till dag- och eftermiddagshem eller liknande anordningar och har föräldrarna inte anförvanter eller andra personer som kan öva tillsyn över barnen, blir dessa i större eller mindre omfattning hänvisade till sig själva.

Tillämpandet av femdagars skolarbetsvecka kräver tydligen ökad uppmärksamhet beträffande eventuella åtgärder för tillsyn av barn i de yngre skolåldrarna. Ytterligare samhällliga åtgärder kan också visa sig erforderliga för att bereda eleverna sysselsättningar under de fria lördagarna. Utredningen framhåller dock, att behovet av sådana åtgärder i samband med försöksverksamheten visat sig föga uttalat och främst begränsats till större städer och tätorter. Föräldrarna och barnen önskar i första hand själva planera för den gemensamma förlängda ledigheten vid veckosluten.

4. Förslag

4.1 Skolveckan, lektionen och läsdagen

4.1.1 Utredningen

Frågor sammanhängande med skolans femdagarsvecka har utgjort utgångspunkten för skolarbetstidsutredningens överväganden och förslag angående förändringar i lärotiderna. Sådan förutsättning måste enligt utredningen skapas, att läsdagarna vid en koncentration av veckoarbetstiden till fem dagar inte får en längd som överstiger vad som från psykologisk-pedagogiska, skolhygieniska, familjesociala och andra relevanta synpunkter kan anses lämpligt och nyttigt. Skoldagens olika komponenter har sålunda i första hand uppmärksammats.

L e k t i o n s t i d e n omfattar för närvarande vanligen 40—60 minuter. Lektioner om 60 minuter förekommer framför allt inom den övervägande praktiskt inriktade yrkesutbildningen, medan övriga undervisnings- och utbildningsformer i regel har lektioner om 40—45 minuter.

De varierande lektionslängderna har ansetts motiverade med hänsyn till ämnets karaktär, undervisnings- och utbildningsmetodiken samt ämnenas inplacering under läsdagen. Organisatoriska och administrativa förhållanden har i vissa fall gett anledning till större enhetlighet i fråga om lektionslängderna.

De pågående och planerade skolorganisatoriska reformerna innebär en omfattande integration av skolväsendet, varigenom kravet på enhetliga tidsramar mellan olika skol- och utbildningsformer får ökad tyngd. En dylik förändring skulle bl. a. underlätta ett gemensamt utnyttjande av lärare, lokaler, skolmåltidsanordningar m. m. Så långt det av undervisningsmetodiska och skolhygieniska skäl är lämpligt och möjligt bör därför enligt utredningens mening en enhetlig lektionslängd genomföras.

Utredningen framhåller emellertid, att det inte ges något enhetligt svar på frågan om lektionstidens lämpligaste längd. Denna är avhängig av en rad skiftande omständigheter, såsom elevernas ålder och utvecklingsstadium, deras därav betingade studiekapacitet samt behov av avkoppling och omväxling. Den lämpligaste lektionslängden och behovet av raster växlar även med hänsyn till det intresse för arbetsuppgiften, som läraren på olika sätt kan väcka och vidmakthålla eller som betingas av verksamheten i sig själv. Längden på lektionerna bör vidare bestämmas med beaktande av ämnets karaktär och de undervisningsmetoder, som i ena eller andra fallet visar sig tjänliga och erforderliga. Laborativ undervisning, lös-

det av vissa praktiska uppgifter, olika moment i yrkesutbildning o. s. v. kräver längre, sammanhängande arbetspass.

Eftersom gällande veckotimtal vid införandet av femdagars skolarbetsvecka skall kunna fördelas på fem läsdagar i stället för tidigare sex, innebär denna förändring med bibehållande av hittillsvarande lektionslängder en genomsnittlig förlängning av de återstående skolarbetsdagarna. Enligt utredningens mening är det därför erforderligt att avkorta lektionstidens längd. En dylik reducering prövades i den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka. Lektioner om 45 minuter eller däröver avkortades med 5 minuter. Därigenom blev det möjligt att i erforderlig utsträckning vissa dagar inplacera ytterligare en lektionstimme utan att skoldagens längd överskred, vad som från pedagogiska och skolhygieniska synpunkter kunde anses vara acceptabelt. För den obligatoriska skolan, gymnasierna m. fl. skolformer kom lektionerna därigenom att nära nog genomgående omfatta 40 minuter. Inom yrkesutbildningen minskades i enlighet med vad som ovan framhållits lektionstidens längd för den praktiskt inriktade undervisningen från 60 till 55 minuter.

För utredningen gällde det bl. a. att bedöma den lämpligaste gemensamma tidsram, varpå schemalaggningsen skall grundas. Främst med stöd av erfarenheterna under den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka föreslår utredningen som grundläggande tidsenhet en lektionslängd om 40 minuter för i respektive läro- och kursplaner angivna veckotimmar, lektionstimmar o. dyl.

Den föreslagna enhetliga lektionslängden medför en reducering av undervisningstiden. Gällande bestämmelser gör det svårt att exakt ange, hur stor minskningen blir. För att belysa storleken nämner utredningen de ungefärliga konsekvenserna för grundskolans del. Tillämpningen av nuvarande bestämmelser ger för grundskolans samtliga årskurser en genomsnittlig lektionslängd om drygt 43 minuter. Den av utredningen föreslagna lektionslängden innebär således, att lektionen i medeltal minskas med mer än tre minuter, vilket för hela läsåret under i övrigt oförändrade förhållanden motsvarar en sammanlagd reducering av undervisningstiden med inemot tre skolarbetsveckor.

L ä s d a g e n kan inom vissa skolformer och på vissa stadier vid tillämpning av femdagars skolarbetsvecka behöva inrymma åtta lektionstimmar om vardera 40 minuter. För grundskolans årskurs 1 och 2 räknar utredningen dock med högst sex lektioner per dag. Under för övrigt oförändrade betingelser medför en läsdag med av utredningen förutsatta åtta lektionstimmar att undervisningen pågår 20 minuter längre än under en läsdag omfattande sju lektioner med nuvarande lektionslängder om 40—45 minuter.

Läsdagens sammanlagda längd är beroende även av rasternas antal och längd. Vid flertalet skolor och utbildningsanstalter omfattar för närvarande rasterna 10—15 minuter.

Utöver hänsyn till elevernas och lärarnas behov av rekreation måste rastens längd avpassas med beaktande av lärosalens belägenhet och tidsåtgången för olika förflyttningar, nämligen till platsen för vistelsen under rasten, mellan olika lärosalar samt i vissa fall därjämte mellan skilda skolanläggningar. Även tidtabellerna

för av de resande eleverna anlidade kommunikationsmedel kan behöva uppmärksammas.

Liksom beträffande lektionslängden bör enligt utredningens mening även i fråga om r a s t e r n a s l ä n g d en viss uniformitet ligga till grund för skolans arbetsordning. Måttsenheten för *raster* föreslås av utredningen omfatta 10 minuter.

Schemaläggningen skall sålunda enligt utredningens förslag baseras på moduler om 40 minuter för undervisning och 10 minuter för raster. Nämnade tidsmätt tillämpade i samband med måltidsrasten ger denna en längd om $(10+40+10=)$ 60 minuter.

Med angiva tidsmoduler som grundval bör enligt utredningens mening läsdagen kunna erhålla en från psykologisk-pedagogiska och skolhygieniska synpunkter lämplig utformning. Härom anför utredningen i huvudsak följande.

Läsdagen kännetecknas av en inrutad och fastlåst uppdelning, som i väsentliga stycken utgör reminiscenser från en äldre undervisningsmetodik. En dylik arbetsordning har i vissa avseenden underlättat schemaläggningen vid ämnesläraresystem, utnyttjandet av specialsalar och ämnesrum samt resurserna för skolmåltidsverksamheten m. m. Skolbyggnadernas utformning, avsaknaden av erforderliga pedagogiska hjälpmedel för friare undervisning m. fl. nödvändiga eller önskvärda betingelser har i sin mån bidragit till att minska valfriheten i fråga om lärotidsutläggningen.

Strävan efter en från tidsmässiga synpunkter friare undervisning har bl. a. kännetecknat flera av de i skilda länder framträdande pedagogiska riktningar, som från 1900-talets början och under de därpå följande decennierna från olika utgångspunkter syftade till att reformera skolan. Man fann det behövt att tillämpa pedagogiska arbetsmetoder, som innebar ett mera obundet tidsschema och nedrivande av hävdvunna ämnesgränser. Eleven skulle få arbeta utan att bli avbruten av ämnesbyten, raster m. m., få fullfölja en intressebetonad verksamhet och utveckla förmågan av koncentration. Möjligheter borde skapas för en mångsidigare och mera omfattande elevaktivitet inrymmande större studieuppgifter, laborativa arbetsmoment, exkursioner m. m.

Utredningen framhåller, att förslagen angående grundskolan och det nya gymnasiet i olika sammanhang innefattar tankegångar, som kan ledas tillbaka till de tidigare berörda pedagogiska strömningarna. Den friare uppläggnings av skolarbetet syftar till att bättre anpassa undervisningen till elevernas psykologisk-pedagogiska förutsättningar, till de olika undervisningsämnenas karaktär m. m. Därav följer bl. a. att läsdagens utformning kan komma att te sig relativt annorlunda inom olika skolformer och på skilda stadier. Den omväxling, som de yngre elevernas skoldag bör erbjuda, har inte samma angelägenhetsgrad för de något äldre eleverna. Redan på grundskolans mellanstadium och än mer på dess högstadium kan täta ämnesbyten i vissa fall utgöra störande moment. Behovet av omväxling kan under dylika förhållanden ofta tillgodoses genom variationer i arbetsformerna och de möjligheter dessa erbjuder till intressebetonad självverksamhet.

Bättre skollokaler med en arbetsvänlig miljö, god ventilation o. dyl. bidrar i sin mån att minska kravet på raster under läsdagen.

Antydda omständigheter motiverar enligt utredningens mening att en friare utformning av läsdagen bör eftersträvas. Dagsformatet bör sålunda inom den av utredningen föreslagna tidsramen erhålla en relativt fri uppbyggnad. Så är t. ex. för de yngsta eleverna en uppdelning av lektionen genom sysselsättningsväxling i vissa fall fördelaktig, medan för äldre elever ett sammanförande av två eller flera lektioner till sammanhängande arbetspass i många fall är att föredraga. Raster om 10 eller (10+10=) 20 minuter inpassas på lämpligt sätt i arbetsordningen. — En till 20 minuter förlängd rast anses bl. a. önskvärd, om det av schematekniska eller andra skäl visar sig nödvändigt att förlägga fem lektioner efter frukostrasten. Eleverna bör i samband därmed om möjligt erhålla ett extra mellanmål.

Utredningen diskuterar även vissa längre gående förändringar i fråga om dagsformatets utformning. Sålunda framhålls att i det moderna samhället flera skäl talar för att elevernas arbete i ökad omfattning förläggs till skolan. Eleverna kunde därvid individuellt eller i grupp under sakkunnig ledning helt eller till större delen utföra sådana arbeten, som för närvarande ingår i hemuppgifterna. Bättre arbetsvanor, ökat utnyttjande av skolans hjälpmedel och lokalutrymmen samt bättre samgång mellan lärotiderna och arbetstiderna inom övriga samhällsområden skulle kunna vinnas genom en dylik anordning.

En sådan arbetstidsomläggning kräver emellertid tillgång till ändamålsenliga skollokaler, grupparbetsrum m. m. En förlängning av elevernas vistelse i skolan kan vidare aktualisera en utökning av skolmältidsverksamheten med ytterligare en måltid. Även insättandet av extra skolskjutsar kan visa sig behövt. Omläggningen av skolarbetet i antydd riktning kan även komma att återverka på behovet av lärare och annan pedagogiskt skolad personal.

Den relativt vanliga företeelsen att båda föräldrarna är yrkesverksamma utanför hemmet utgör ett incitament till en omläggning av skolans arbetstider enligt de i det föregående angivna grundtankarna. Denna förändring innebär emellertid en så långtgående reform, att den enligt utredningens uppfattning bör föregås av en omfattande och allsidig försöksverksamhet.

Utredningen diskuterar även möjligheterna att införa s k i f t g å n g i skolan. Enligt dess mening erbjuder dock en sådan lösning vissa väsentliga olägenheter. Inte minst bör därvid fästas avseende vid högstadieregionernas och gymnasieupptagningsområdenas storlek, som gör det nödvändigt för ett betydande antal elever att med anlitande av allmänna färdmedel eller särskilt insatta skolskjutsar dagligen resa mellan hemmet och skolorten. Därtill kommer de skolhygieniska och familjesociala betänkligheter som kan anföras mot en sådan lösning. Byggnaders och olika anläggningars effektivare utnyttjande genom skiftgångens införande i skolan skulle sannolikt förorsaka ökade svårigheter och kostnader beträffande skolskjutsar och skolmältider, erbjuda en från skolhygieniska synpunkter inte alltid lämplig arbetstidsutläggning samt innebära allvarliga ingrepp i de enskilda familjernas

samvaro. Utredningen ställer sig följaktligen avvisande till tanken att utforma läsdagarna enligt skiftgångsprinciper.

Sammanfattningsvis framhåller utredningen att dess förslag syftar till att bättre anpassa läsdagen till olika skolsituationer och arbetsformer. Vid utformningen av dagsschemat måste hänsyn tas till de olika betingelser, som föreligger beträffande skolform, stadium och ämne, tillgången till lärare, lokaler och olika hjälpmedel, anordningar för skolmåltider och skolskjutsar m. m. Inom de av antydda förhållanden givna gränserna syftar utredningens förslag till att tidsmässigt vidga möjligheterna att i skolan arbeta under mindre bundna former.

Till grund för utredningens slutliga ställningstagande angående skolarbetsveckans utformning ligger erfarenheterna av de alternativa lösningar, som prövades i den läsaren 1964/65 och 1965/66 genomförda särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka.

Vid utformningen av dessa alternativ hade utredningen att ta hänsyn till skilda förhållanden. Det gällde bl. a. att finna från pedagogiska och skolhygieniska synpunkter godtagbara anordningar beträffande fördelningen av lektioner och ämnen under läsdagen och skolveckan. Skoladministrativa och organisatoriska aspekter gjorde det därjämte angeläget att utforma stabila system, som tillät skolarbetet att fortgå utan störande förändringar eller avbrott.

Försöksverksamheten visade, att femdagarsvecka under hela läsåret erbjuder de minsta svårigheterna. Uppdelningen av läsåret i perioder med femdagars och sexdagars skolarbetsvecka komplicerar situationen för både skola och hem. Dessa svårigheter accentueras, om anordningen i sig själv är instabil och innefattar omflyttningar av lektioner m. m. Om möjligt bör under hela läsåret skolarbetsdagarna för respektive klassavdelningar ha fasta yttre tidsramar. Ändras tidpunkten för läsdagens början och slut, kompliceras frågorna angående elevernas resor med skolskjutsar och allmänna färdmedel. Vårt lands bebyggelsestruktur och skolorganisation ger dessa frågor betydande vikt.

Försöksalternativet B, som bl. a. innebär femdagars skolarbetsvecka under hela läsåret, är den anordning som visat sig mest ändamålsenlig (se under 2.2.2). Utredningen föreslår därför att femdagarsvecka införs i skolan under hela läsåret och att lärotidsutläggningen under skolveckan genomförs enligt de till grund för alternativ B liggande principerna.

Lokala omständigheter kan dock i vissa fall motivera, att femdagars skolarbetsvecka till en början endast genomförs ett begränsat antal veckor eller att reformen uppskjuts ett eller annat år. Under denna övergångsperiod skall enligt utredningens förslag femdagarsvecka under delar av läsåret kunna tillämpas i överensstämmelse med alternativen A eller C eller med särskilda schemata för femdagars- respektive sexdagarsperioderna (se under 2.2.2).

Femdagarsveckan förutsätts som regel omfatta måndag—fredag. Utredningen framhåller dock, att det för vissa skolformer kan vara lämpligare med en annan utläggning. Sålunda kan det exempelvis vid en del internatskolor vara ändamålsenligt att en vecka läsa måndag—fredag och den därpå följande veckan tisdag—

lördag. De sålunda vartannat veckoslut förekommande tre skolfria dagarna kan öka elevernas möjligheter att besöka hemmen. Utredningen anser det angeläget, att bestämmelserna om femdagarsveckan ges en så fri utformning, att denna och liknande lösningar blir möjliga.

Genomförandet av femdagars skolarbetsvecka medför, att antalet läxgivnings-tillfällen minskar från fem till fyra. Utredningen har övervägt lämpligheten av att införa h e m u p p g i f t e r till dag efter söndag, helgdag och hel lovdag men anser sig inte böra föreslå en återgång till äldre förhållanden. Därigenom skulle enligt dess uppfattning skolans femdagarsvecka i stor utsträckning förlora sitt syfte i vad avser elevernas möjligheter till avkoppling och vila samt umgänge med övriga familjemedlemmar.

För elever i högre årskurser och på det gymnasiala stadiet har frågan om läx-givningen mindre betydelse, eftersom hemuppgifterna i stor utsträckning har form av långläxor, betingsstudier, specialarbeten o. dyl. Eleverna beredes därigenom möjligheter att fullgöra dessa arbetsuppgifter vid självvalda tillfällen.

4.1.2 Yttranden

Nära nog samtliga remissinstanser som yttrat sig angående modulen för l e k - t i o n e n s l ä n g d tillstyrker utredningens förslag att den för berörda skol- och utbildningsformer bör omfatta 40 minuter. Detta gäller även de av skolöverstyrelsen inhämtade yttrandena från länskolnämnder, kommunala skolstyrelser m. fl.

Avvikande mening har dock anmälts av *skolöverstyrelsen*, som ej finner det rationellt att nu fastställa nya tidsenheter för lektioner och raster. Med hänvisning till i grundskolan sedan något år tillbaka pågående försök med en annan indelning av skoldagen än den sedvanliga anför överstyrelsen bl. a.

Eftersom lektion med hänsyn till organisationen med arbetspass inte alltid bör användas som tidsenhet, föreslår SÖ, att det dagliga schemabundna skolarbetet sammanlagt bestäms att omfatta för årskurserna 1—2 högst fyra timmar (240 minuter) och för andra årskurser högst fem och en halv timmar (330 minuter). Dessa timal rymmer både den nuvarande och den av utredningen föreslagna maximeringen. Däremot kan yrkesskolan i sin helhet inte nu inordnas inom dessa bestämmelser utan måste liksom hittills lämnas utanför. SÖ avser emellertid att i samband med kommande läroplansrevisioner åter ta upp frågan om elevernas skolarbetsdag.

Det bör dock framhållas, att nämnda maximering av skoldagen inte alltid är tillräcklig spärr för olämpliga dagsscheman. I skolstadgan bör därför enligt SÖ:s mening ingå en anvisning till skolstyrelsen att fastställa skolarbetstiderna först efter hörande av skolläkare och samarbetsnämnd eller motsvarande. Bestämmelsen att av fyra lektioner i följd minst en bör avse övningsämne, yrkesarbete etc bör däremot utgå.

SÖ har ovan icke velat biträda utredningens förslag om en nedskärning av lektionstiden till genomgående 40 minuter utan föreslagit att nuvarande bestämmelser behålls. Detta har till följd, att maximeringen till 4 respektive 5½ timmar kan komma att överskridas. I de årskurser där veckotimtalet är så högt som 35 kan det nämligen bli svårt att undvika dagar med åtta lektioner. Åtta lektioner av nu

gällande längd (45- och 40-minuterslektioner) ger sammanlagt 5 timmar och 35 minuter eller 5 timmar och 40 minuter, vilket med 5—10 minuter överstiger den föreslagna maximeringen. I sådana fall bör enligt SÖ:s mening tillåtas att den sammanlagda lektionstiden för dag på lämpligt sätt reduceras med det överskjutande antalet minuter.

För real- och flickskolorna, där timplanerna delvis upptar mer än 35 veckotimmar, kan länskolnämnden medge en begränsning av lektionernas längd (Ls § 19 mom. 5). SÖ räknar med att en sådan åtgärd blir normal när femdagarsveckan införts. Dessutom avser SÖ att i samband med de jämkningar i dessa skolformers läroplaner, som anpassningen till grundskolan nödvändiggör, också ta hänsyn till femdagarsveckan. Även för yrkesskolans del kommer frågor som hänger samman med femdagarsveckan att beaktas när nya läroplaner fastställs.

I enstaka fall uttalas vidare tvivelsmål beträffande lämpligheten av att den föreslagna lektionslängden skall gälla samtliga berörda skolor och utbildningsanstalter. Sålunda ifrågasätter *RLF*, om en »fullständig likriktning är nödvändig och om inte en viss anpassning till förhållandena inom olika skolformer skall ge ökad effektivitet.»

Beträffande den enhetliga lektionstidens tillämpning inom yrkesutbildningen anför dock *Svenska yrkesskolföreningen* följande.

Vid nu gällande lärotider för yrkesskolan har en avgjort besvärande faktor varit olikformigheten mellan lärotider för praktiskt arbete och teori. Stora svårigheter har i många fall förelegat för att åvägabringa ett rationellt schema, särskilt i de fall lärare tjänstgjort vid olika sektorer inom skolan. Övergången till samma lektionslängd synes därför vara ett rationellt grepp, som befrämjar yrkesskolans arbetsförhållanden. Valet av 40 minuters lektion, som är nödvändigt för att erhålla förenämnda 5-dagars skolvecka, bör icke ha någon menlig inverkan på yrkesskolans undervisning allmänt sett, men den kortare lektionen medför viss sänkning av tiden för undervisning i yrkesteknik (yrkesarbete). Det reella bortfallet är dock obetydligt, då Yrkesskolföreningen vill förutsätta, att samma arbetsgång som tidigare skall gälla d. v. s. att skolstadgans 20 kap. 22 § skall tillämpas, från vilken återgives, »Pågår undervisning i yrkesarbete eller annat praktiskt arbete två eller flera lektioner i följd, må för beredande av rast om högst 15 minuter lektionerna avkortas närmast före eller efter denna rast».

Förenämnda sänkning av undervisningstiden kan vidare, enligt Yrkesskolföreningens uppfattning, uppvägas av de samlade fördelar som utredningsförslaget allmänt innebär. Yrkesskolföreningen förutsätter att en fortlöpande rationalisering och översyn av yrkespedagogiska metoder kommer att på sikt verka som kompensationsfaktor.

Statens avtalsverk, som ansluter sig till utredningens förslag, anför.

Till sist finner avtalsverket angeläget framhålla, att så länge antalet lektioner utgör det mått varmed lärarnas totala arbetstid mätes, bestämmelser om lektionstidens längd liksom hittills regleras centralt.

Utredningens förslag beträffande r a s t e r om 10 eller 20 minuter tas emot med instämmande av ett stort antal remissinstanser. Större flexibilitet beträffande rastlängden förordas dock av åtskilliga instanser, t. ex. *länskolnämnderna i Kristianstads, Älvsborgs och Skaraborgs län samt skolstyrelserna i Älvkarleby, Trollhättan, Västerås, Avesta, Torp och Nordmaling*.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län uttalar.

Nämnden har intet att erinra mot utredningens förslag om en normalrastlängd om 10 minuter men vill starkt framhålla att möjlighet ges skolstyrelse att med en tidsenhet av 5 minuter som mall kunna kombinera raster av önskad längd på så sätt att sammanlagt under dagen rasttiden motsvarar produkten av rastantalet \times 10 minuter.

Som skäl för ökade variationsmöjligheter beträffande rastlängden anför *skolstyrelsen i Västerås*.

Ett system med varierande rastlängd torde kunna skapa goda förutsättningar för en dagsrytm, som kan anpassas till utnyttjande av ämnesrum, centralkapprum och uppehållsrum, lokaler som ingår i moderna skolanläggningar. Skolstyrelsen föreslår därför, att bestämmelserna om rasternas längd utformas så, att dessa kan varieras mellan 5 och 20 minuter.

Utredningsförslaget om måltidsraster omfattande i regel (10 + 40 + 10 =) 60 minuter behandlas i utlåtandena på likartat sätt som frågan om rasternas längd. Ett stort antal instanser instämmer med utredningens förslag, men ett inte ringa antal förordar även i detta sammanhang möjligheter till större variation. Många instanser anser dessutom, att en måltidspaus om 60 minuter är onödigt lång. Enligt en rätt utbredd uppfattning bör måltidsrastens längd alltefter förhållandena på olika orter kunna variera mellan 40—60 minuter. Skolornas storlek och möjligheterna att bereda elever en gemensam måltidsrast, tillgången till specialsalar för exempelvis gymnastik och slöjd, kommunikationsförhållanden samt förekomsten av anordningar för barnens utevistelse och sysselsättning anses därvid böra beaktas.

Länsskolnämnden i Blekinge län, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund samt *några skolstyrelser* uttalar sig för att eleverna speciellt under de dagar de har åtta lektioner skall erhålla ett mellanmål under eftermiddagen. *Skolstyrelsen i Rättvik* framhåller dock, att ett sådant förfarande kan medföra besvärliga organisationsproblem beträffande bespisningspersonalens arbetstider samt dessutom kommer att öka kostnaderna för skolmåltidsverksamheten.

Frågan om *l ä s d a g e n s u t f o r m n i n g* har rönt livlig intresse. Sålunda behandlar ett betydande antal instanser den enligt utredningens uppfattning angelägna utvecklingen mot en friare uppbyggnad av skolarbetsdagen, där de föreslagna enheterna för lektioner och raster närmast kan betraktas som tidsmoduler.

Skolöverstyrelsen, som i princip delar utredningens mening, lämnar följande uppgifter om nyssnämnda försök i grundskolan.

Försöken som omnämns av utredningen, avser främst att i samband med införandet av friare arbetsformer pröva lämpligheten av längre arbetspass än vanliga lektioner. Som tidsenhet har därvid valts en "period" om 30 minuter. Morgonsamlingen har inplacerats i dagens första arbetspass och kortrasterna har slopats.

Erfarenheterna av dessa försök är så goda att SÖ räknar med att en fri uppläggning av skolarbetsdagen blir vanlig inom alla skolformer i en nära framtid. Inom yrkesskolorna förekommer för övrigt sedan länge en liknande anordning regelmässigt vid undervisning i yrkesarbete eller annat praktiskt arbete.

Mer än hälften av länskolnämnderna är klart positivt inställda till en fortsatt och utvidgad försöksverksamhet med längre arbetspass. Även i uttalanden av åtskilliga skolstyrelser framförs liknande tankegångar. I många fall hänvisas därvid till ovan berörda försöksverksamhet med längre arbetspass på grundskolans låg- och mellanstadier.

En förkortning av skolarbetsveckan får enligt *skolstyrelsen i Skara* inte medföra vare sig minskade möjligheter för eleverna att inhämta kunskaper eller så pressade arbetsförhållanden, att dessa inverkar menligt på elevernas utveckling. Skolstyrelsen vill därför understryka vikten av, att skolan ges möjligheter till friare arbetsfördelning än vad som med nu gällande lektionsfördelningsbestämmelser är möjligt.

Uttalanden om att en friare utformning av läsdagen och arbetspass av varierande längd i vissa fall kan vara att föredra återfinns i utlåtanden från ytterligare ett antal remissinstanser, nämligen bl. a. *sogsstyrelsen, yrkesutbildningsberedningen, skogsbrukets yrkesutbildningskommitté, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsförbundet, LO, TCO, Svenska skolläkarföreningen, Målsmännens riksförbund, Yrkeskvinnors klubbars riksförbund, SECO, Högerns kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Några skolstyrelser finner anordningen med längre arbetspass väl värd att pröva men ifrågasätter, om skolan under nuvarande yttre betingelser kan tillämpa en dylik lärotidsutläggning. Sålunda anför t. ex. *skolstyrelsen i Skurup*.

I utredningen upptas till diskussion den försöksverksamhet som bedrivs med slopad lektionsindelning och införande i stället av s. k. arbetspass och rekommenderas även att denna modell bör komma till användning i större utsträckning. Denna utläggning av lektionerna skulle säkerligen vara mycket aktivitetsfrämjande för eleverna, men tyvärr saknas i regel de yttre betingelserna för detta, såsom grupparbetsrum och uppehållsrum. Om en sådan utläggning av lektionerna skall äga rum, bör antingen de flesta eleverna ha samma utläggning av lektionerna tidsmässigt eller lokalerna utformas så, att de elever som har rast icke stör de elever som arbetar. Problem uppstår redan nu då måltidsrasten, på grund av att alla eleverna icke kan äta på samma gång, måste utsträckas över två timmar. De elever som har ätit stör de elever som har lektion, eftersom skolan saknar uppehållsrum.

Utredningens uppfattning att i det moderna samhället en del skäl talar för att elevernas arbete i ökad omfattning förläggs till skolan kommenteras med instämmande av *skolöverstyrelsen, ett flertal länskolnämnder, ett stort antal skolstyrelser* samt vidare av bl. a. *dåvarande medicinalstyrelsen, domkapitlet i Uppsala, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsförbundet, LO, SACO, TCO, Målsmännens riksförbund, SECO* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Utredningens uppfattning att genomförandet av skiftgång i skolan skulle erbjuda stora svårigheter av olika slag delas av flertalet av de remissinstanser, som tar upp denna fråga till behandling.

Länsskolnämnden i Kopparbergs län är emellertid inte beredd att lika entydigt som utredningen avvisa tanken på skiftläsning i skolan. *SECO* understryker betydelsen av att skolanläggningarna utnyttjas effektivt. Skollokalerna bör vara öppna även kvällstid för att eleverna där skall kunna utföra sina läxor. Vidare bör man

enligt SECO från statsmakternas sida undersöka möjligheterna att rubba på den nuvarande läsdagens dygnsschema, bl. a. genom omfattande försöksverksamhet.

Nära nog samtliga remissinstanser tillstyrker utredningens förslag att femdagars skolarbetsvecka införs under hela läsåret. Avvikande meningar eller viss tveksamhet anmäls dock från några remissinstanser.

Skolstyrelsen i Fjärås föreslår femdagars skolarbetsvecka halva läsåret, en lösning som *RLF* inte heller är främmande för. *Sveriges lantbruksförbund* framhåller, att nackdelarna med femdagarsvecka i skolan är stora och ställer sig tveksam till den föreslagna lärotidsomläggningen.

Sveriges redareförening föreslår, att högst en fjärdedel av i läsåret vid sjömansskolorna ingående lördagar frigörs från undervisning samt att någon ändring av sjöbefälsskolornas tidsram ej sker, förrän dessa skolors läroplan omarbetats.

Det må även nämnas att *De enskilda läroverkens förbund* beträffande internatskolorna anger två olika alternativ med anledning av förslaget om femdagars skolarbetsvecka:

Antingen skulle internatskolorna medges rätt att liksom tidigare avkorta läsåret till ett mindre antal veckor än det vanliga läsårets genom att åtminstone under större delen av året tillämpa sexdagarsvecka, eller också skulle internatskolorna ha rätt att utbyta ett antal fria lördagar mot längre, sammanhängande lov, då eleverna bereds tillfälle att resa hem till sin familj eller släkt. En kombination av båda dessa möjligheter är i vissa fall önskvärd.

Svenska privatskolors riksförbund hemställer, att de enskilda skolorna lämnas frihet att själva avgöra huruvida undervisningen skall pågå under lördagarna.

Beträffande lämpligheten av femdagarsveckans införande vid folkhögskolorna råder något delade uppfattningar. *S:t Sigfrids folkhögskola* anmäler tveksamhet inför en sådan förändring främst av två skäl.

1. De långväga eleverna kan sällan eller kanske ingen gång under en termin resa hem. Både för dem och för elevhushållet kan fria lördagar skapa problem.
2. Femdagarsveckan skulle beskära möjligheterna till utvecklande gemenskapsliv inom folkhögskolans ram. Folkhögskolan skulle kunna bli en jäktig arbetsplats som alla andra.

Folkhögskolan i Lunnevad menar dock, att folkhögskolan inte kan inta en särställning när det gäller lediga lördagar i skolan. *Folkhögskolan i Kalix*, som deltagit i försöksverksamheten med femdagarsvecka hela läsåret, anför.

Folkhögskolan i Kalix ansluter sig utan reservation till utredningens förslag om övergång till fem dagars skolarbetsvecka. Beträffande läsårets längd, lovdagar etc finns det ej anledning att yttra sig, eftersom förhållandena vid folkhögskolorna är annorlunda än vid det allmänna skolväsendet och här förutsätts det, att den frihet beträffande lovdagar etc. som nu gäller skall fortsätta att gälla, likaså bestämmelserna som nu gäller om läsårets längd.

Sveriges folkhögskolelevers förbund (SFEF) anser, att möjligheten att införa femdagarsvecka även bör stå öppen för folkhögskolorna och anför sammanfattningsvis.

Med stöd av vad vi sagt ovan framhåller SFEF uppfattningen att femdagarsvecka skall kunna införas av de folkhögskolor som anser detta lämpligt och att folkhögskolestadgan skall ge möjligheter för dels femdagarsvecka, dels sexdagarsvecka. Sexdagarsvecka skall icke kunna tillämpas vid folkhögskola där elevernas arbete under lördagen anordnas i form av obligatoriska självstudier.

TCO anser att genomförandet av femdagarsvecka bör gälla även folkhögskolan och anför.

Genomförandet av femdagarsvecka bör även gälla folkhögskolan. Kravet på anpassning till samhällslivet i övrigt gäller självfallet även för denna skolform. Visserligen kan anföras att eleverna vid folkhögskolorna i större utsträckning är vuxna och därför i högre grad är frikopplade från sina familjer. Många elever vid folkhögskolorna har dock redan själva hunnit bilda familj och för dessa är det naturligtvis lika angeläget med samma arbetstidsutläggning som för övriga familjemedlemmar. För folkhögskollärarnas del är situationen självklart densamma som för lärarna i övrigt.

Lärarhögskolorna i Göteborg, Stockholm och Uppsala har avgett ett gemensamt yttrande. De sammanfattar sina synpunkter under två huvudrubriker, nämligen dels sådana som är betingade av inverkan av ändringar i skolans arbetstider på den del av lärarhögskolans utbildning, som äger rum inom det allmänna skolväsendet och dels konsekvenserna för lärarhögskolornas eget interna arbete om ändringarna i skolans arbetstider genomförs även vid lärarhögskolorna.

I förstnämnda hänseende bedöms förändringarna inte innebära några väsentliga nackdelar. Från arbetssynpunkt kan de tvärtom innebära vissa fördelar.

De sistnämnda konsekvenserna gör det däremot tveksamt, om det utan väsentliga olägenheter går att genomföra femdagarsvecka för lärarhögskolorna själva. I denna del anför högskolorna.

Lärarhögskolornas metodiklektorer har som en normal anordning skoltjänstgöring inom skolväsendet. Det blir följaktligen förenat med vissa komplikationer om längden av föreläsningstimmarna vid lärarhögskolorna skulle bli en annan än den lektionstid, som tillämpas i det allmänna skolväsendet. Lektorerna får då svårigheter att förflytta sig från föreläsning till lektion i skola. Detta blir särskilt aktuellt för lektorer i övningsämnenas metodik, som normalt har ett stort antal lektioner i skolklass. En genomgående förkortning av lektionstiden inom lärarhögskolorna själva kan genom tidsbortfallet vara besvärande för undervisningen. Förmodligen kan emellertid åtgärder vidtas som motverkar detta. I vilket fall som helst bör det prövas, om det är absolut nödvändigt att ha samma lektionslängd vid lärarhögskolorna som inom skolväsendet i övrigt, innan man bestämmer sig för att genomföra en fullständig samordning i detta avseende.

Att genomgående ordna fria lördagar inom lärarhögskolorna kan vara förenat med svårigheter. Den tidigare påtalade ökade arbetsbelastningen under de fem skoldagarna kan komma att innebära, att viss del av metodikundervisningen i ökad utsträckning bör förläggas till lördagar. I det sammanhanget bör det framhållas, att metodiklektorernas möjligheter att åhöra lärarkandidaternas lektioner minskas genom att de koncentreras till fem dagar i veckan.

Man måste också ta hänsyn till att lektorerna kommer att få en ökad arbetsbörda under dessa dagar och därigenom får mindre möjligheter att på ett effektivt sätt

genomföra den metodikundervisning, som vid genomförande av femdagarsschema i ökad omfattning måste förläggas till eftermiddagstid. Vidare kommer en koncentration av undervisningen till fem dagar att medföra ökade lokalbehov för lärarhögskolorna. I detta sammanhang bör det också framhållas, att man vid lärarhögskolan i Uppsala, som berörts av försöksverksamheten med femdagarsvecka, kunnat konstatera att lektorernas möjligheter att besöka lärarkandidater vid praktikskolor blivit klart försämrade i de fall där man tillämpat femdagarsvecka.

I den framtida lärarutbildningen förutsätts, att samverkan skall äga rum mellan lärarhögskola och universitet beträffande vissa delar av undervisningen. Om femdagarsvecka och 40-minuterslektioner genomförs vid lärarhögskola men inte vid universitet kan detta komma att innebära vissa nackdelar.

Utredningens förslag om l ä x f r i h e t till dag efter söndag, helgdag eller hel lov- dag behandlas endast av några remissinstanser. Dåvarande *medicinalstyrelsen*, *domkapitlet i Uppsala*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet* och *Svenska skolläkarföreningen* delar utredningens uppfattning. *Skolstyrelserna i Hemse* och *Gnesta* framhåller, att svårigheter med fyra läxdagar kan uppstå vid avvecklings- skolor. *Skolstyrelserna i Veddige*, *Ramsle* och *Överkalix* ställer sig inte helt avvisande till tanken att läxor skall kunna ges över veckosluten.

4.2 Läsåret

4.2.1 Utredningen

Inom ramen för nuvarande läsårs längd liksom med en förlängning av läsåret för vissa skolformer analyserar utredningen en rad olika alternativ till läsårets uppbyggnad och överväger därvid det erforderliga antalet läs-, friluft-, lov- och studiedagar jämte möjligheterna att använda ett begränsat antal lördagar till friluftsvksamhet, till studie- och åhörardagar samt till termins- och årsavslutningar. Utredningens ställningstagande baseras bl. a. på jämförelser mellan det nuvarande läsårets utformning och de under den särskilda försöksverksamheten med femdagarsvecka enligt alternativ B gällande betingelserna samt de resultat och erfarenheter, som erhållits under försöksverksamheten och de i samband därmed genomförda undersökningarna.

Med utgångspunkt i de i direktiven angivna förutsättningarna om en oförändrad resultatsnivå diskuterar utredningen först den årliga undervisnings- t i d e n. För att nå större enkelhet i framställningen anknyter utredningen därvid liksom i övriga motsvarande sammanhang sin diskussion främst till förhållandena inom grundskolan och de för densamma utfärdade bestämmelserna.

En jämförelse av det årliga antalet läsdagar i grundskolan enligt nuvarande bestämmelser och enligt de villkor som gällde för den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka enligt alternativ B lämnas i tabell 1.

Tabell 1. Läsårets olika komponenter

	Enligt gällande bestämmelser Antal dagar	Enligt försöks- alternativ B Antal dagar
Läsårets längd	273	273
Avgår:		
söndagar, helgdagar, skolfria lördagar	45	83
friluftsdagar	6—12	6—10
lovdagar	15	6
studiedagar	5 71—77	5 100—104
Återstående läsdagar	196—202	169—173
	(omräknat i sex- dagens läsveckor 32,7—33,7)	(omräknat i fem- dagens läsveckor 33,8—34,6)

Såsom tabell 1 visar medgavs enligt alternativ B att upp till 10 dagar fick utnyttjas för friluftsverksamhet. Av försöksrapporterna framgår emellertid att vanligen 6—8 dagar disponerades för ändamålet. Resterande friluftsdagar användes för undervisning. Räknar man med ett genomsnittligt utnyttjande av 7 dagar för friluftsverksamhet, har följaktligen antalet återstående läsdagar uppgått till 172, eller omräknat ($172:5 =$) 34,4 femdagars läsveckor.

Utredningen gör även jämförelser mellan läsåret enligt gällande bestämmelser och enligt alternativ B med avseende på antalet lektioner och sammanlagd undervisningstid under läsåret. Dess beräkningar visar med avseende på grundskolan att vid tillämpandet av alternativ B den sammanlagda årliga undervisningstiden minskar genomsnittligt med inte fullt 4 %, medan antalet lektioner per läsår ökar med drygt 4 %. I anslutning härtill framhåller utredningen, att dess pedagogiska undersökning angående resultatnivån vid tillämpandet av femdagars skolarbetsvecka jämfört med resultatnivån vid traditionell utläggning av skolarbetstiden genomfördes under de tidigare angivna lärotidsbetingelserna. Därvid framkom ej något som tyder på att införandet av femdagars skolarbetsvecka enligt det prövade alternativet medför en försämring av den genomsnittliga resultatnivån hos grundskolans elever. Enligt undersökningsresultaten skulle sålunda 172 läsdagar ge erforderligt utrymme för den årliga undervisningstiden i grundskolan.

Nämnda undersökning ger endast besked om resultatnivån i fråga om grundskolan. Med avseende på vissa andra skolformer, exempelvis fackskolan och gymnasiet, anser utredningen det emellertid sannolikt, att en motsvarande undersökning inte skulle ge ett väsentligt annorlunda resultat.

Utredningen framhåller vidare, att en jämförelse beträffande resultatnivån för en del andra skolformer måhända skulle utfalla mindre gynnsamt. Särskilt nämns yrkesskolor med övervägande praktiskt inriktad undervisning, för vilka avkortningen av lektionstidens längd innebär en betydande minskning av skolarbetstiden. Genomförs därjämte ett samordnat läsår, kommer denna förändring uppenbarligen att för dessa skolor innebära en ytterligare reducering av den årliga undervisnings-

tiden. Utredningen förutsätter, att yrkesutbildningsberedningen vid sitt läroplansarbete beaktar de förändrade betingelserna, så att genomförandet av dess förslag om integration inom skolväsendet inte försvåras på grund av skillnader i fråga om lärotiderna.

Utredningen föreslår även två särskilda åhörardagar. För föräldrar och övriga intresserade bör enligt dess mening öppnas vidgade möjligheter att sammanträffa med lärarna och följa skolarbetet. En allt större del av arbetsdagarna har genom införandet av femdagars arbetsvecka erhållit fria lördagar. Det synes därför utredningen lämpligt, att ett par lördagar under läsåret disponeras som åhörardagar. Förläggs åhörardag till lördagen, bör emellertid enligt dess uppfattning eleverna erhålla motsvarande ledighet från undervisningen någon av de sedvanliga lördagarna.

Vid sin behandling av läsårets komponenter diskuterar utredningen skolans friluftsdagar. Deras antal uppgår i grundskolan, gymnasiet och fackskolan till 6—12 dagar och i yrkesskolans heltidskurser till högst 6 dagar varje läsår. Under vårterminen kan två friluftsdagar tas i anspråk för att jämte helgdagar och lovbereda eleverna en längre sammanhängande ledighet.

Friluftsdagarnas ändamål är att ersätta det vanliga skolarbetet med lekar, idrott, studiebesök o. dyl. Utredningen framhåller dock, att en betydande del av den för dessa ändamål anslagna tiden i vissa årskurser utnyttjas för undervisning i brandskydd, trafik kunskap m. m.

Utredningen erinrar om skolöverstyrelsens anvisningar om friluftsdagarnas användning. Enligt dessa anvisningar bör undervisningen i brandskydd m. m. överflyttas till de ämnen som närmast kan komma i fråga. Friluftsdagarna bör utnyttjas för sitt ursprungliga syfte, nämligen att öka skolans möjligheter till fysisk fostran. Utredningen instämmer i denna uppfattning om friluftsdagarnas användning och understryker, att friluftsverksamheten enligt dess uppfattning utgör ett värdefullt inslag i skolarbetet.

Vid sin bedömning av det för egentlig friluftsverksamhet lämpliga antalet dagar har utredningen beaktat elevernas ökade möjligheter till friluftsliv under de skolfria lördagarna. Med hänsyn härtill anser utredningen, att 4—8 dagar (8—16 halvdagar) varje läsår bör disponeras för friluftsverksamhet. Två av dessa dagar skall dock kunna tas i anspråk för att jämte lovdagar och skolfria dagar vid veckosluten bereda eleverna en längre sammanhängande ledighet. Utredningen begränsar inte denna möjlighet till att endast avse vårterminen.

Beträffande yrkesskolorna framhåller utredningen, att därest heltidskurser pågår endast under en del av läsåret, antalet friluftsdagar bör reduceras i förhållande härtill.

Vid sina överväganden angående det lämpligaste antalet lovdagar har utredningen bl. a. beaktat dels det enligt nuvarande bestämmelser föreskrivna antalet lovdagar och deras fördelning, dels erfarenheterna av den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka.

Antalet lovdagar utgör vid flertalet i detta sammanhang aktuella skolor och ut-

bildningsanstalter 14 à 15 för varje läsår. De fördelas förhållandevis likartat av de beslutande instanserna. Sålunda lämnas i allmänhet lov skärtorsdag, tisdag och onsdag efter påskhelgen samt pingstafton, varjämte oftast ett par lovdagar förlägges till höstterminens mitt och en lovdag vid vårterminens slut för skolarbetets avslutande. Fyra lovdagar tillika med två friluftsdagar disponeras i regel för ett vår vinterlov. Fördelningen av återstående lovdagar är mera växlande.

Lovdagarna är i första hand avsedda att ge eleverna särskilda tillfällen till avkoppling och vila. Deras antal och fördelning bör enligt utredningens mening i stor utsträckning bestämmas från skolhygieniska synpunkter. Hänsyn bör emellertid även tas till en rad andra omständigheter, såsom fördelningen av helgdagarna under läsåret, klimatiska förhållanden på skilda orter och därav betingade möjligheter att på ett lämpligt sätt utnyttja lovdagarna, tillgången till anläggningar av olika slag för idrotts- och friluftsverksamhet samt vissa trafikförhållanden och betingelser i fråga om företag inom turistnäringen.

Övervägandena rörande antalet lovdagar och deras förläggning måste enligt utredningens uppfattning även ske med hänsyn till de förändringar, som ett genomförande av femdagars skolarbetsvecka skulle innebära. Denna lärotidsutläggning medför en koncentration av undervisningstiden och en reducering av antalet läxgivningstillfällen varje vecka. Dessa mindre önskvärda konsekvenser av den förändrade veckorytmen skulle i någon mån kunna motverkas genom inplacering av udda lovdagar i samband med vissa veckoslut.

Vid överväganden angående lovdagarnas antal och fördelning lägger utredningen stor vikt vid vissa familjesociala omständigheter. Läsåret bör enligt dess mening inrymma ett så stort antal lovdagar, att en samordning åtminstone i viss omfattning blir möjlig mellan föräldrarnas under pågående läsår förekommande semesterveckor eller ledighet i form av ströddagar och ett till motsvarande tid avpassat skollov. En dylik målsättning förefaller dess mera angelägen som en tendens synes föreligga, att industrin efter införandet av fyra veckorssemestern i ökad omfattning finner det lämpligt att förlägga den fjärde semesterveckan till annan tid än sommaren.

Under den genomförda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka enligt alternativ B minskades antalet lovdagar avsevärt, för t. ex. grundskolan från 15 till 6 lovdagar för läsåret. Reduceringen medförde vissa olägenheter. Av rapporterna över försöksverksamheten framgår exempelvis att man i åtskilliga fall inte ansett sig kunna förlägga någon lovdag till höstterminen eller i anslutning till påskhelgen.

Eftersom det var fråga om provisoriska anordningar, kunde försöksbetingelserna anses acceptabla för ett begränsat antal kommuner under en kortare period. Utgångsläget är ett annat, när det gäller att finna mera långsiktiga lösningar, avsedda att äga giltighet för skolväsendet i dess helhet. Utredningen har därvid emellertid även beaktat, att lovdagarnas antal kommer att återverka på läsårets längd. Denna omständighet har föranlett utredningen att söka finna det minsta antal lovdagar, som kan ge behövt utrymme för de med dessa dagar avsedda syftemålen.

Enligt utredningen erfordras sammanlagt tolv dagar. Två friluftsdagar antas

emellertid på i det föregående angivet sätt kunna disponeras i samband med lov- och helgdagar. Under denna förutsättning anser utredningen, att varje läsår bör inrymma tio lovdagar.

Enligt utredningen föreligger en rad möjligheter att fördela lovdagarna. Vid sin redovisning av läsårets inre uppbyggnad lämnar utredningen åtskilliga exempel på denna fördelning. Dessa exempel åskådliggörs av följande tablå.

Exempel på lovdagarnas inplacering under läsåret

	Alla Helgons dag	Julferier	Vår- vinter- lov	Påsk lov	Förs- ta maj	Kr. Him.- f.-d.	Pingst
I	o	:: = = = :	ooo oo	oo oo	o	o	o
II	ooo oo	:: = = = :	ooo oo		o	o	o
III	oo	:: = = = :	ooo oo	oo	o	o	o
IV		:: = = = :	ooooo ooooo		o	o	o
V	oo	:: = = = :		oooo oooo	o	o	o
VI		:: = = = :	ooo oo		o	o	o ¹

¹ Återstående fem dagar fördelas i anslutning till semesterdagar i form av ströddagar.
Teckenförklaring: o betecknar lovdag eller på motsvarande sätt utnyttjad friluftsdag.

Vid överväganden angående det lämpliga antalet studiedagar i det samordnade läsåret bör enligt utredningen hänsyn tas till de fortlöpande förändringarna inom skolans verksamhet i fråga om läroplaner, hjälpmedel osv. och det därav föranledda behovet av kontinuerlig information, tid för gemensamma överläggningar m. m. Utredningen anser, att läsåret bör inrymma 5 studiedagar. Därvid förutsätts att mera omfattande fortbildning ordnas i andra former.

Den till studiedagarna förlagda verksamheten synes enligt utredningens uppfattning delvis kunna erhålla en annan utformning. Sålunda bör bl. a. eftersträvas att skolarbetet i berörda klassavdelningar skall kunna fortgå även under lärares deltagande i studiedagar. I den mån dessa dagar även fortsättningsvis för eleverna blir liktydiga med lovdagar, bör de om möjligt förläggas i direkt anslutning till skolfria dagar.

Vid sitt slutliga ställningstagande till frågan om läsårets längd har utredningen inte begränsat sig till en summation av det antal dagar läsårets olika kompo-

nenster enligt dess mening var för sig bör omfatta. Utredningen har därjämte undersökt, om det för övrigt anförts eller föreligger några ytterligare omständigheter, som i ena eller andra riktningen bör beaktas vid ett ställningstagande till det samordnade läsårets längd.

Utredningen nämner, att den i olika sammanhang tagit del av invändningar mot en eventuell förlängning av läsåret från 39 till 40 veckor för den obligatoriska skolan, fackskolan, gymnasiet m. fl. skolformer men att erinringar mot läsårets avkortning för t. ex. yrkesskolor med övervägande praktiskt inriktad undervisning förekommit endast mera undantagsvis.

Vidare uppmärksammar utredningen den skolpraktik och praktikanttjänstgöring, som eleverna i det nya gymnasiets tekniska sektor skall fullgöra under sommarferierna, samt framhåller att denna del av teknikernas utbildning på ett fullt tillfredsställande sätt måste kunna inordnas i den för skolan fastställda tidsramen. Även dessa elever bör därjämte beredas en sommarledighet, som motsvarar minst fyra veckors semester. Utredningen beaktar också värnpliktstjänstgöringens inpassning i förhållande till läsåret. Lika litet som teknikernas skol- och miljöpraktik bör emellertid enligt dess uppfattning värnpliktstjänstgöringens utläggning under kalenderåret få öva något avgörande inflytande på läsårets omfattning för skolväsendet som helhet. Erforderliga särbestämmelser angående lärotiderna utgör enligt utredningens mening i båda fallen den lämpligaste lösningen.

Erfarenheterna i samband med försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka visar, att elevernas arbetsbelastning i mera krävande undervisnings- och utbildningssammanhang är betungande. Koncentrationen av undervisningen till fem veckodagar kan antas ha i viss mån accentuerat forceringen i skolarbetet samt bidragit till att ge en inte helt tillfredsställande fördelning av elevernas uppgifter. Utredningen konstaterar, att ett längre läsår skulle öka möjligheterna att fördela skolarbetet, så att återverkningarna av den koncentrerade femdagarsveckan reducerades och läsåret gjordes mindre kompakt. Långa ferier bör enligt dess mening inte erhållas till priset av ett alltför sammanträngt läsår. Detta måste erhålla en sådan längd, att utrymme bl. a. erhålls för ett tillräckligt antal lovdagar.

Från familjesociala synpunkter utgör en förlängning av läsåret för grundskolan m. fl. skolformer från 39 till 40 veckor enligt utredningens åsikt en övervägande fördelaktig förändring. Därigenom kan bl. a. ett erforderligt antal lovdagar stå till förfogande för en önskvärd samordning med målsmännens enstaka semesterveckor eller semestrar i form av ströddagar under pågående läsår.

Enligt utredningens mening finns det emellertid även anledning att uppmärksamma utvecklingen inom samhället i övrigt beträffande arbetstidens längd. Enbart den år 1966 träffade överenskommelsen om en successiv minskning från 45 till 42½ timmar varje vecka innebär en reducering av den lagstadgade arbetstiden med fem à sex procent. Utredningen anser det väl motiverat, att skolans elever får en avkortad undervisningstid, därest reduceringen inte medför någon påtaglig försämring beträffande undervisnings- och utbildningsresultaten.

Den genom lektionsavkortningen till generellt 40 minuter minskade undervis-

ningstiden motsvarar skolarbetstiden under omkring tre veckor varje läsår. Detta tidsbortfall bör följaktligen enligt utredningens åsikt endast kompenseras i så stor utsträckning, som vid tillämpandet av den föreslagna lärotidsutläggningen visat sig behövt för att nå en i huvudsak oförändrad resultatsnivå. Antalet egentliga skolarbetsdagar kan sålunda begränsas till 172, vilket för t. ex grundskolan innebär en minskning av den årliga skolarbetstiden med approximativt fyra procent, medan antalet lektioner ökar med omkring fyra procent.

Utredningen föreslår, att det samordnade läsåret skall omfatta 280 dagar (40 veckor), nämligen dels 172 egentliga undervisningsdagar, (4—8) friluftsdagar, 10 lovdagar och 5 studiedagar, dels 85 söndagar och helgdagar samt skolfria lördagar.

Utredningen är enhällig beträffande samtliga framlagda förslag utom i fråga om det samordnade läsårets längd. I en *reservation* framhåller tre sakkunniga med instämmande av fyra experter, att det samordnade läsåret bör omfatta 39 veckor. Reservanterna gör gällande, att femdagarsvecka hela läsåret enligt vad försöksverksamheten visat med gott resultat kan genomföras inom ramen för 39 veckor, dvs. med ett för flertalet skolformer oförändrat läsår. De vetenskapliga undersökningarna och utredningsmaterialet i övrigt ger vid handen, att ett 39 veckors läsår med den uppläggning som tillämpades under försöksverksamheten inte medfört någon påvisbar försämring varken i fråga om arbetsresultat eller i andra hänseenden. Det av majoriteten förordade läsåret om 40 veckor skulle däremot enligt reservanternas uppfattning få påtagliga negativa effekter. Jämfört med utredningens förslag innebär reservanternas förslag en reducering av antalet friluftsdagar med 2 och antalet lovdagar med 3 dagar. Den föreslagna arbetstidsutläggningen anses medge erforderligt antal lov- och friluftsdagar och göra det möjligt för de lokala skolstyrelserna att på olika sätt kombinera lov- och friluftsdagar, studiedagar samt kompensationsdagar för till lördagar förlagda åhörardagar på ett sådant sätt, att sammanhängande lov kan erhållas i tillräcklig omfattning.

Uppläggningsen av läsåret för grundskolan enligt gällande bestämmelser samt enligt utredningens och reservanternas förslag om ett samordnat läsår framgår av tabell 2.

Tabell 2. Läsårets uppläggning

	Gällande bestämmelser	Utredningens förslag	Reservanternas förslag
	39 veckor	40 veckor	39 veckor
Antal dagar	39 ggr 7=273	40 ggr 7=280	39 ggr 7=273
Avgår:			
söndagar	39	40	39
lördagar	—	40	39
övriga helgdagar	6	5	5
friluftsdagar	12 (6—12)	8 (4—8)	6 (4—6)
lovdagar	15	10	7
studiedagar	5	5	5
	77	108	101
Återstående läsdagar	196	172	172

Vid behandlingen av läsårets terminsindelning diskuterar utredningen bl. a. uppdelningen på tre terminer. En dylik lösning har ibland ansetts utgöra en möjlighet att effektivare utnyttja skollokalerna. Utredningen framhåller emellertid, att utnyttjandegraden är betingad av antalet läsdagar och den sammanlagda årliga undervisningstiden. En rationellare användning av skolanläggningarna förutsätter sålunda förändringar i berörda hänseenden. Även påståendena att treterminssystemet skulle vara bättre lämpat för en effektiv anpassning till arbetstiderna inom samhället i övrigt avvisas av utredningen, som gör gällande att skolans verksamhet tidsmässigt skulle bli mera bunden genom en dylik uppdelning av läsåret. Samordning mellan lärotiderna och näringslivets arbetstider skulle sålunda försvåras. Beträffande yrkes-skolorna hänvisar utredningen till vissa från yrkesutbildningsberedningen under hand inhämtade uppgifter. Enligt dessa är förhållandena så olikartade för skilda yrkeslinjer, att det inte är möjligt att åstadkomma någon treterminsindelning, som med fördel kan tillämpas på alla eller ens på flertalet utbildningslinjer. Att enligt vissa utländska mönster införa en sommartermin betecknas med hänsyn till vårt lands läge och klimat som en från skolhygieniska synpunkter olämplig lösning.

Den friare utformning, som utredningen förordar beträffande läsdagen, bör enligt dess åsikt eftersträvas även i fråga om läsårets konstruktion. Uppdelningen av läsåret på tre terminer skulle innebära en förändring i felaktig riktning. Utredningen anser, att utvecklingen mot ett odelat läsår bör främjas. Därigenom erhåller eleverna en jämnare arbetsbelastning och större arbetsro, lärarna befrias från en del uppgifter, som åvilar dem vid höstterminsslutet, och det skoladministrativa arbetet minskar. Lärotidernas anpassning till de skiftande betingelser, som olika orter erbjuder, underlättas. Beteckningen termin kan dock enligt utredningens mening bibehållas som en lämplig benämning på läsårets båda genom julferierna åtskilda perioder.

Läsårets inplacering under kalenderåret behandlas av utredningen från pedagogiska, skolhygieniska, arbetsmarknadsmässiga m. fl. synpunkter. En förändring av läsårets inplacering anses erbjuda stora övergångssvårigheter, och det ifrågasättes om eventuella fördelar kan motivera någon mera omfattande omläggning. Vid utformandet av sina förslag förutsätter utredningen sålunda en i princip oförändrad inplacering av läsåret under kalenderåret. De nuvarande bestämmelserna om läsårets förläggning medger en relativt stor frihet. Utredningen anser, att denna frihet är av väsentlig betydelse och bör bibehållas.

4.2.2 Yttranden

Utredningens behandling av den årliga undervisningstiden samt dess förslag om antalet läsdagar grundar sig främst på resultaten av den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka hela läsåret jämte den i samband därmed genomförda undersökningen rörande kunskaps- och färdighetsnivån. Endast ett förhållandevis begränsat antal remissinstanser diskuterar hithörande frågor.

Statskontoret antyder, att utfallet av försöksverksamheten i viss mån kan bero

av det initiala intresse som knutits till den förändrade lärotidsutläggningen. Någon tveksamhet kan råda, om resultaten visar sig bestående även efter ett längre tidsförlopp, när reformen förlorat nyhetens behag.

Svenska kommunförbundet och *Svenska stadsförbundet* beklagar, att den pedagogiska undersökningen inte kunnat omfatta t. ex. gymnasiets elever. De finner emellertid inte anledning att motsäga utredningen i dess antagande, "att en motsvarande undersökning för exempelvis fackskola och gymnasium sannolikt inte skulle ge något väsentligt annorlunda resultat."

SACO framhåller bl. a.

Det är en brist att utredningen vid sin undersökning av studieresultaten inskränkt sig till klasserna 3 och 8. En gymnasieklass hade bort få vara med. Vi inser att tidsnöd och bristande resurser tvungit utredningen till denna inskränkning. I och för sig delar vi också dess tro att utfallet av en undersökning i t. ex. näst sista årskursen skulle ha blivit detsamma.

TCO anför i detta sammanhang.

Med stöd bl. a. av den särskilda pedagogiska undersökning som utredningen låtit verkställa, har utredningen förordat att läsåret med den föreslagna arbetstidsutvecklingen skall omfatta 172 läsdagar. Detta antal läsdagar per år ger således erforderligt utrymme för den årliga undervisningstiden i grundskolan. *TCO* finner denna bedömning riktig.

Utredningens behandling av förslagets konsekvenser för resultatnivån vid yrkeskolor med övervägande praktiskt inriktad undervisning beröres i några utlåtanden. Sålunda anför *yrkesutbildningsberedningen*.

Frågan om skolans arbetstider rymmer många och svåra problem inte minst för yrkesutbildningen. En av orsakerna härtill är att de förslag, som framlägges, innebär största lärotidsminskningen just på yrkesutbildningens område. *YB* är medveten om dessa svårigheter. *YB* har redan i kap. 12 i sitt principbetänkande "Yrkesutbildningen" (SOU 1966:3) behandlat frågor som sammanhänger med skolans arbetstider — läsår, veckotimtal och lektionstider. *YB* har sålunda redan tagit ställning till dessa frågor. Egentliga skälet härtill är, att *YB* i framtiden inte ser annan lösning på dessa problem än fullständig jämställdhet mellan de gymnasiala skolorna.

Svenska landstingsförbundet uppmärksammar i detta sammanhang särskilt vissa delar av vårdyrkesutbildningen och anför.

De sakkunniga är också ense om vilken längd lektionstiden bör ha, samt hur många lektioner och arbetsdagar ett läsår med fria lördagar skall omfatta. Styrelsen tillstyrker i stort sett förslaget på dessa punkter, även om svårigheter kan komma att uppstå när det gäller att förverkliga utbildningens målsättning inom den givna tidsramen, exempelvis i fråga om sjuksköterskeutbildningen.

Den av utredningens förslag följande nedskärningen beträffande undervisningstiden för kurser inom industri och hantverk finner *Svenska yrkesskolföreningen* betydelselös, inte minst med hänsyn till de rationaliseringsåtgärder, som under hand sker, bland annat genom införande av generella undervisningsplaner.

Utredningens förslag att utnyttja ett par lördagar under läsåret som åhörardagar behandlas av åtskilliga remissinstanser. Drygt hälften av dessa ansluter sig till utredningens tanke, medan de övriga ställer sig tveksamma eller direkt avvisande till den föreslagna anordningen.

Förslaget tillstyrks av bl. a. *länskolnämnderna i Jönköpings, Kristianstads, Hallands och Skaraborgs län, skolstyrelserna i Dannemora, Hemse, Avesta och Överkalix, Målsmännens riksförbund och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.*

En tveksam eller avvisande inställning till utredningens förslag framkommer i utlåtandena från bl. a. *skolöverstyrelsen, länskolnämnderna i Örebro och Kopparbergs län, skolstyrelserna i Arvika och Hällefors samt SACO, TCO och SECO. Skolöverstyrelsen* anför i frågan.

Överstyrelsen finner inte skäl till att, såsom utredningen föreslår, låta föreskrifter om åhörardagar på lördagar ingå i skolstadgan. Anvisningar om åhörardagar och andra former för kontakt mellan hem och skola bör enligt SÖ:s mening ha sin plats i läroplanerna. Någon komplettering i dessa på denna punkt finner SÖ heller inte nödvändig. Där så är lämpligt kan också i fortsättningen inom gällande bestämmelser skolarbetet presenteras för föräldrar och andra intresserade på annan tid än vanlig skolarbetstid.

Ett flertal remissinstanser har yttrat sig rörande *friluftsdagarnas antal och användning*. Några förordar ökning eller minskning i det av utredningen föreslagna antalet friluftsdagar. Detta ställningstagande synes i någon mån vara avhängigt av vederbörandes uppfattning rörande läsårets längd. Följande utdrag ur remissyttrandena belyser de i detta sammanhang anförda åsikterna. *Skolöverstyrelsen* framhåller.

Friluftsdagarna bör som utredningen föreslår befrias från s. k. cirkulärämnen av olika slag. Trafikundervisning, brandskydd och olycksfallsvård bör överföras till de skolämnen de närmast hör samman med. Läroplanerna och andra bestämmelser bör justeras i enlighet härmed. SÖ anser emellertid, att även möjligheten att utnyttja friluftsdag som lovdag bör försvinna. Friluftsdagarna måste, om det skall vara någon mening med dem, betraktas som arbetsdagar för både lärare och elever och inräknas i den schemalagda arbetstiden. De bör helt användas för sitt egentliga ändamål, nämligen idrotts- och friluftsverksamhet. För att genomföra skolans program för denna verksamhet behövs enligt SÖ:s bedömning en tid motsvarande sex dagar i alla skolformer och på alla stadier. Alltefter vad som lämpar sig bäst bör vid varje tillfälle få disponeras hel dag eller del av dag. SÖ föreslår därför, att särskild tid motsvarande sex dagar skall anslås till idrotts- och friluftsverksamhet i skolan. Någon stadgebestämmelse fordras enligt SÖ:s mening inte härför. Där- emot bör respektive läroplaner kompletteras med uppgift om tid för verksamheten.

SACO anför beträffande frågan om antalet friluftsdagar.

Då nästan undantagslöst två friluftsdagar tas i anspråk för att jämte lovdagar och andra skolfria dagar ge eleverna ett längre sammanhängande lov innebär utredningsmajoritetens förslag i realiteten en sänkning av antalet friluftsdagar till två — sex per läsår. Det torde vara helt utsiktslöst att på denna tid söka förverkliga

läroplanernas målsättning för friluftsverksamheten. Enligt förbundets uppfattning vore det bättre att bibehålla ett något högre antal friluftsdagar och i stället minska antalet lovdagar.

TCO finner det svårt att få en klar bild av huvudmotivet för utredningens förslag om friluftsdagarna och anför.

Ett studium av materialet ger också anledning att fråga vilket som för majoriteten har varit det primära: 40 veckors läsår eller en övertygelse om att antalet lov- och friluftsdagar inte får underskrida en viss gräns. Beträffande friluftsdagarna anför sålunda endast att med hänsyn till de ändrade förutsättningar som de skolfria lördagarna utgör "4—8 dagar (8—16 halvdagar) varje läsår synes böra disponeras för friluftsverksamhet". Under försöksverksamheten har i regel utnyttjats 7 dagar och reservanterna föreslår 4—6 dagar. Dessa små differenser är självfallet av relativt liten betydelse. Med stöd av de synpunkter som framkommit under remissbehandlingen av föreliggande förslag vill TCO på denna punkt hävda att av reservanterna förordad antal dagar ger tillräckligt utrymme för denna verksamhet.

Svenska skolidrottsförbundet föreslår sammanfattningsvis bl. a.

att antalet friluftsdagar maximeras till tio,
att endast friluftsverksamhet under lärares eller instruktörs ledning kallas friluftsdag,
att lärarnas utbildning till ledare vid friluftsverksamheten förbättras,
att övningsplatser och hjälpmedel för friluftsdagarnas rationella utnyttjande iordningställes och anskaffas genom de kommunala myndigheternas försorg.

Förslaget att två friluftsdagar även fortsättningsvis skall kunna utnyttjas som lovdagar kommenteras i några yttranden. Sålunda framhåller t. ex. *länskolnämnden i Västernorrlands län*:

Då nuvarande bestämmelse att två friluftsdagar kan användas som lovdagar regelbundet synes tillämpas, vill nämnden dock för sin del förordad 12 lovdagar, 6 verkliga friluftsdagar och 5 studiedagar under läsåret.

Utredningens förslag att läsåret skall inrymma 10 lovdagar och att därjämte 2 friluftsdagar skall kunna utnyttjas som lovdagar behandlas av ett förhållandevis begränsat antal remissinstanser.

Skolöverstyrelsen anser, att de två friluftsdagarna skall omändras till lovdagar och att dessa sammanlagt skall uppgå till 12 för varje läsår. *Universitetskanslersämbetet* delar utredningens uppfattning att läsåret skall inrymma 10 lovdagar. *Svenska skolläkarföreningen* menar att, förutom det s. k. vinterlovet i början av vårterminen och lovdagar i samband med påsk- och pingsthelg i senare delen av vårterminen, ett veckolångt lov även under höstterminen vore värdefullt och detta kunde då förslagsvis läggas i anslutning till allhelgonahelgen. Föreningen anser tydligen, att erforderliga dagar för sistnämnda lov kan tas från sommarferien och anför att en reduktion av denna till 9 veckor på intet sätt skulle äventyra elevernas hälsa utan i stället motverka en forcering av skolarbetet under läsåret. *Flera specialskolor* har motsatt sig en minskning av antalet lovdagar. Man anför, att lov-

dagarna behövs för att i samband med vissa veckoslut möjliggöra hemresa för eleverna, som ofta har långa resvägar.

Svenska kommunförbundet och *Svenska stadsförbundet* anser, att behovet av enstaka lovdagar måste ses mot bakgrunden av att eleverna vid femdagarsvecka regelbundet har två skolfria dagar vid veckosluten. Denna uppfattning delas av *TCO*.

Remissinstanser, som förordar ett i förhållande till utredningsförslaget reducerat antal lovdagar, ansluter sig till det reservationsvis framförda förslaget om 7 lovdagar under läsåret.

Utredningens förslag om 5 studiedagar under läsåret tillstyrks av nära nog samtliga remissinstanser, som behandlat denna fråga. *Skolöverstyrelsen* anser emellertid, att antalet bör ökas till 10 per läsår. Dessa 10 dagar, som för eleverna förutsätts utgöra lovdagar, avses normalt bli fördelade så att fem ägnas åt planering och fem åt fortbildning. Fem av nyssnämnda tio dagar bör enligt överstyrelsens mening läggas utanför elevernas faktiska arbetsår, dvs. vid skolårets början och/eller slut. Eleverna får därigenom i praktiken ett skolår som är en vecka kortare än lärarnas. Detta kan dock enligt överstyrelsens bedömning inte i nuläget tillämpas för yrkesutbildning med övervägande praktisk inriktning. Överstyrelsen framhåller att fortbildnings- eller studiedagarna, som ofta kräver medverkan av experter, med hänsyn till de begränsade möjligheterna till sådan medverkan inte kan förläggas till vissa för större delen av landet gemensamma dagar. Ett rationellt utnyttjande av tillgängliga expertgrupper talar i stället för en spridning av studiedagarna över hela skolåret utan något för alla kommuner fast mönster.

Tanken att förlägga studiedagar utanför det egentliga läsåret framförs även av *universitetskanslersämbetet*, *länsskolnämnden i Gävleborgs län* och *skolstyrelsen i Olofström*.

Utredningens förslag att verksamheten under studiedagarna delvis bör få en annan utformning och att skolarbetet i berörda klassavdelningar så långt möjligt bör fortgå även under lärares deltagande i studiedagar behandlas av bl. a. *länsskolnämnderna i Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs och Örebro län* samt *skolstyrelserna i Katrineholm, Karlskrona, Hässleholm, Göteborg, Vittinge, Sundsvall och Bollnäs*. Flertalet av de remissinstanser som behandlat frågan delar utredningens uppfattning rörande studiedagarnas uppläggning och ansluter sig till dess förslag beträffande undervisningens upprätthållande under nämnda dagar. Några remissinstanser ställer sig dock tveksamma eller avvisande till sistnämnda tanke. Bland annat framhålls att det från organisatoriska synpunkter kan vara svårt att låta undervisningen fortgå för eleverna, medan lärarna deltar i studieverksamhet.

Utredningens förslag om ett samordnat läsår för berörda undervisnings- och utbildningsformer understöds starkt av flera remissinstanser, bl. a. *LO*, *Svenska arbetsgivareföreningen* och *Sveriges industriförbund*. *LO* anför i denna fråga.

Det är nödvändigt att man med denna reform når fram till en jämlikhet i arbetstider mellan alla skolformer på det gymnasiala stadiet. LO har med skärpa understrukit detta i remissvaret till betänkandet om yrkesutbildningen. Ett ruckande på denna likställighetsprincip även vid denna arbetstidsreform kan LO inte acceptera. Ett uppehållande av olikheter även nu skulle innebära att dessa blir bestående under ännu ett stort antal år framöver.

Även TCO lägger stor vikt vid denna angelägenhet och finner samordningen motiverad från såväl familjesociala som skolorganisatoriska och pedagogiska synpunkter. Nuvarande bestämmelser om läsårets längd i yrkesskolor med övervägande praktiskt inriktad utbildning vilar enligt TCO:s mening på en felaktig uppfattning om utbildningens mål och arbetsformer. Liknande tankegångar återfinns i utlåtanden från t. ex. yrkesutbildningsberedningen och Svenska yrkesskolföreningen.

Utredningens förslag om en samordning av läsåret vid berörda skolor vill *statens avtalsverk* av lönetekniska skäl tillstyrka.

Förslaget om ett samordnat läsår ger dock även anledning till avvikande meningssyttringar från några remissinstanser. Sålunda anser skolöverstyrelsen, att det även med bibehållande av nu gällande lektionstider är svårt att med oförändrat utbildningsmål avkorta läsåret för yrkesutbildning med övervägande praktisk inriktning. Då det inte heller är utrett, vilka konsekvenserna skulle bli för den nuvarande yrkesutbildningen med en förkortning av läsåret, föreslår skolöverstyrelsen i fråga om yrkesutbildning med övervägande praktisk inriktning och utbildning förlagd till näringslivet att nu gällande bestämmelser om skolår tills vidare — i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till genomförandet av den integrerade gymnasieskolan i anslutning till yrkesutbildningsberedningens förslag — behålls oförändrade med de jämningsmöjligheter uppåt och nedåt som överstyrelsen nu har. Vad däremot angår yrkesutbildning med övervägande teoretisk inriktning räknar överstyrelsen med ett 40 veckors skolår. För heltidskurser av det förra slaget föreslås dessutom att antalet lov-, planerings- och studiedagar bestäms till sammanlagt högst tolv.

Fyra ledamöter i skolöverstyrelsen har anmält skiljaktig mening och hävdar att samma arbetstid i princip skall gälla alla elever inom det gymnasiala stadiet och att sålunda den praktiskt inriktade yrkesutbildningen inte skall få någon särbehandling i fråga om läsårets längd och läsdagens maximala utsträckning inom ramen för femdagarsvecka.

Statskontoret förutsätter, att yrkesundervisningens företrädare noggrant kommer att pröva förslaget om ett samordnat läsår och understryker, att det rimligtvis inte bör föreligga något hinder att inom yrkesskolan behålla ett längre läsår än inom övriga berörda skolformer, om så befinns påkallat.

Sveriges redareförening föreslår, att läsåret vid sjömannsskolorna även i fortsättningen skall omfatta 42 veckor.

Länsskolnämnden i Kristianstads län finner det önskvärt att frågan om lika långt läsår för grundskolan, gymnasiala skolformer och postgymnasial utbildning övervägs ytterligare.

Ställningstagandet till frågan om läsår ets längd har för det övervägande antalet remissinstanser inneburit anslutning till antingen utredningens förslag om ett läsår om 280 dagar (40 veckor), innefattande 172 egentliga undervisningsdagar, (4—8) friluftsdagar, 10 lovdagar och 5 studiedagar samt 85 söndagar, helgdagar och skolfria lördagar, eller det reservationsvis framförda förslaget om ett läsår om 273 dagar (39 veckor), innefattande 172 egentliga undervisningsdagar (4—6) friluftsdagar, 7 lovdagar, 5 studiedagar samt 83 söndagar, helgdagar och skolfria lördagar. Ett läsår understigande 273 dagar saknar förespråkare, medan det däremot undantagsvis föreslås ett läsår omfattande mer än 280 dagar.

Remissinstanserna fördelar sig jämnt mellan de båda alternativen. Sålunda uttalar sig 25 för ett läsår om 40 veckor eller däröver, medan 22 förordar ett läsår om 39 veckor; 25 remissinstanser har antingen inte yttrat sig om läsårets längd eller också lämnat frågan öppen.

Av remissinstanserna som ansluter sig till förslaget om ett läsår omfattande 40 veckor kan bl. a. nämnas *skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet, statens avtalsverk, rikspolisstyrelsen, dåvarande social- och medicinalstyrelserna, statens ungdomsråd, statens järnvägar, yrkesutbildningsberedningen, 1966 års familjedaghemsutredning, Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges köpmannaförbund, Svenska skolläkarföreningen, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund och Högerens ungdomsförbund.*

Ett läsår om 39 veckor förordas av bl. a. *kommerskollegium, 1963 års arbets-tidskommitté, kommittén för semesterspridning, Svenska kommunförbundet, SAF, Sveriges industriförbund, LO, SR, SACO, TCO, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Svenska byggnadsentreprenörsföreningen, Målsmännens riksförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Högerens kvinnoförbund och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund.*

Det må även nämnas, att av 148 till skolöverstyrelsen inkomna utlåtanden 58 förordar 40 veckors läsår, 79 förordar 39 veckors läsår; återstående 11 lämnar frågan öppen. Länsskolnämnderna förordar i 14 fall 40 veckors läsår och i 9 fall 39 veckors läsår, under det att motsvarande antal bland hörda skolstyrelser uppgår till 31 respektive 61. En länsskolnämnd och 5 skolstyrelser tar inte ställning till frågan om läsårets längd.

Flertalet remissinstanser motiverar sitt ställningstagande med hänvisning till av utredningen respektive reservanterna anförda argument. Beträffande i utlåtandena förekommande synpunkter och förslag må därför endast anföras följande.

Skolöverstyrelsen anför.

För lärarutbildningsanstalterna har man nyligen fastställt ett skolår om 40 veckor. 40 veckor skulle också innebära ett närmande till de delar av yrkesskolan, som för närvarande har ett längre skolår. Framför allt anser SÖ emellertid, att det behov av en omfattande pedagogisk planering, som det nya arbetssättet i skolan skapar, bör tillgodoses genom ett större antal planerings- och studiedagar. Ett sådant planeringsutrymme är väsentligt för att de veckor av skolåret, under vilka

schemabundet arbete pågår, skall kunna utnyttjas verkligt effektivt. SÖ:s förslag i föregående avsnitt om tio planerings- och studiedagar leder till den ståndpunkten, att skolåret bör omfatta 40 veckor. För eleverna innebär detta, som förut nämnts, i praktiken ett skolår av 39 veckor.

Såsom framgått av det föregående anser emellertid skolöverstyrelsen, att i fråga om yrkesutbildning med övervägande praktisk inriktning och utbildning förlagd till näringslivet bestämmelserna om läsåret tills vidare skall behållas oförändrade. Fyra ledamöter i överstyrelsen anser dock, att läsåret för samtliga gymnasiala skolformer skall omfatta 39 veckor och ansluter sig till vad utredningens reservanter och två experter anfört.

Dåvarande *medicinalstyrelsen* har vid sitt ställningstagande för ett läsår om 40 veckor särskilt beaktat, att eleverna bör beredas möjligheter att arbeta i ett något lugnare tempo samt erhålla ökade tillfällen till samvaro med familjen, mera tid för fritidssysselsättningar o. dyl. *Svenska skolläkarföreningen* anför liknande synpunkter och menar att det vid införande av femdagarsvecka är helt otänkbart att ha kvar ett läsår omfattande 39 veckor. Ett läsår omfattande 40 veckor utgör enligt dess uppfattning ett absolut minimum. Från delvis andra utgångspunkter antyder *Svenska landstingsförbundet*, att lokaler och praktikplatser kunde utnyttjas jämnare under året och under mera än 39—40 veckor. *1966 års familjedaghemsutredning* framhåller att införandet av femdagars skolarbetsvecka kommer att ytterligare försvåra för vissa föräldrar att ordna tillsynsfrågorna på ett tillfredsställande sätt. Å andra sidan kommer de justeringar av läsdagens och läsårets längd, antalet lov-dagar m. m., som föreslås, att verka i motsatt riktning.

Flera remissinstanser, t. ex. *poststyrelsen*, *1963 års arbetstidsutredning* och *kommittén för semesterspridning*, anför som skäl mot ett läsår omfattande 40 veckor den därav följande avkortningen av sommarferierna, som anses försvåra semester-spridningen. Sistnämnda kommitté anför bl. a.

Det är med hänsyn till de anställda särskilt svårt att genomföra en semesterspridning som går utanför skolornas sommarlov. Företagens möjligheter att gå över till intern semesterspridning är många gånger också beroende av om semestervikarier kan anställas. Eftersom ledig skolungdom ofta används som semestervikarier, kommer en förkortning av sommarlovet att innebära att tillgången på semestervikarier blir mindre.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* framhåller särskilt de svårigheter att anskaffa praktikplatser som kommer att uppstå, om läsåret fastställs till 40 veckor; »redan en veckas kortare sommarlov kan minska förutsättningarna för att denna praktik kan genomföras på ett meningsfullt sätt.» Liknande tankegångar återkommer i utlåtandet från *Statstjänstemännens riksförbund*, som hävdar att ett läsår om 40 veckor skulle vara olämpligt med hänsyn till de elever vid sjöbefällsskolorna, som fullgör ferietjänstgöring till sjöss.

Enligt *SACO:s* uppfattning kan man ta långt större hänsyn till bl. a. föräldrarnas semester, semesterspridning, elevernas praktiktjänstgöring, värnpliktstjänstgöringens förläggning samt möjligheterna till betalt feriearbete för de elever som så önskar, om man bibehåller ett läsår om 39 veckor.

TCO anför.

Sammanfattningsvis vill TCO framhålla att TCO vid sin bedömning av läsårets olika komponenter inte funnit skäl som talar för att en förlängning av läsåret skulle vara erforderlig. TCO anser inte heller att ett förlängt läsår skulle få till effekt ett lugnare arbetstempo för eleverna. Som närmare utvecklats av reservanterna talar familjesociala och arbetsmarknadsmässiga synpunkter mot en förlängning av läsåret. En omfattande försöksverksamhet med den arbetstidsutläggning som föreslås har genomförts inom ramen för 39 veckors läsår och erfarenheterna från försöksverksamheten är avgjort positiva. TCO kan således inte dela utredningsmajoritetens förslag på denna punkt utan ansluter sig till de reservationsvis framställda yrkandena om antalet lov- och friluftsdagar samt läsårets längd.

Liknande synpunkter återfinnes bl. a. i *Målsmännens riksförbunds* utlåtande.

SECO:s uppfattning är att sommarloven måste behållas i sin nuvarande längd så länge som studiebidragens storleksordning ej ökas. Ökningen av läsårets längd från 39 till 40 veckor kan dock knappast sägas utgöra någon väsentligare ökning.

Läsårets terminsindelning, inplacering under kalenderåret och inre uppbyggnad behandlas av ett flertal remissinstanser.

Skolöverstyrelsen, som i detta sammanhang påpekar att vissa traditionella tidsbegrepp på skolans område inte längre är fullt adekvata, framhåller att den av utredningen förordade utvecklingen mot *ett odelat läsår* redan är i gång. En dylik utveckling anser *länskolnämnden i Kristianstad* ligga helt i linje med den avsedda reformeringen av skolans inre arbete. Liknande tankegångar återfinnes i utlåtanden från bl. a. *länskolnämnderna i Malmöhus, Skaraborgs och Västmanlands län, skolstyrelserna i Åhus, Värmlandsnäs, Avesta och Torp, SACO, TCO, Högersns kvinnoförbund och Centerns ungdomsförbund*.

Viss tveksamhet inför den förordade utvecklingen mot ett odelat läsår kan dock spåras i utlåtanden från bl. a. *länskolnämnderna i Blekinge och Älvsborgs län samt skolstyrelserna i Ronneby, Öckerö, Färila och Överkalix*. Främst gäller tveksamheten höstterminsbetygens avskaffande. Sålunda anför exempelvis *skolstyrelsen i Ronneby*, att »om höstterminsbetygen skall utgå, måste de ersättas av andra fortlöpande informationsmöjligheter av enkel karaktär för lärare, elever och målsmän.»

Sveriges husmodersföreningars riksförbund framhåller fördelarna med ett på tre terminer uppdelat läsår.

Ett treveckors lov som antingen börjar eller slutar med påsken och med åtföljande förlängd termin är ett alternativ som borde genomgåas noggrant speciellt som det skulle ge näringslivet till ssemesterspridning. Sommarlovet skulle då kunna förkortas, vilket inte enbart skulle innebära nackdelar. Husmodersförbundet känner väl till de stora svårigheter förvärvsarbetande föräldrar har att placera barnen under det långa sommarlovet. Eleverna i grundskolans högstadium och gymnasierna har ofta sysselsättningssvårigheter under denna period.

Läsårets inplacering under kalenderåret bör enligt *länskolnämnden i Kopparbergs län* utredas vidare, varvid »särskild uppmärksamhet ägnas de eventuella fördelar som kan vinnas, om läsåret påbörjas senast i januari och avslutas i december.»

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller bl. a. att det från samhällsekonomisk synpunkt inte är rationellt med ett stort utsläpp av arbetskraft vid en enda tidpunkt på året. Massinskrivningen av arbetssökande omöjliggör dessutom i många fall den individuella service, som därvid är önskvärd. Även om tiden ännu inte är mogen att i större omfattning tillämpa ett system med avslutning av studierna individuellt, kan dock enligt styrelsens mening ifrågakomma andra former för att åstadkomma en jämnare avgång. Vissa av de icke obligatoriska skolformerna skulle kunna anpassa läsårsrytmen till arbetsmarknadens behov. Intagningen behövde inte alltid ske vid höstterminens början. En kompletterande utredning rörande dessa spørsmål bör komma till stånd.

Utbrytandet av detta frågekomplex behöver enligt styrelsens uppfattning inte betyda en försening av övriga förslag, som utredningen framlägger.

Liknande tankegångar återfinnes även i utlåtanden från bl. a. *Svenska landstingsförbundet*, *LO* och *TCO*.

Poststyrelsen förordar, att läsåret ej bör sluta för sent på våren, en tanke som väl låter sig förenas med det av *Yrkeskvinnors klubbars riksförbund* uttalade önskemålet att läsårsstarten tidigareläggs en vecka.

Överbefälhavaren understryker vikten av utredningens förslag att vårterminen för de manliga eleverna i de gymnasiala skolformernas sista årskurs avkortas med upp till två veckor, om så visar sig erforderligt med hänsyn till värnpliktstjänstgöringen. *1966 års värnpliktsutredning* anser det nödvändigt, att enhetliga bestämmelser utfärdas om vid vilken tidpunkt läsåret skall börja och sluta. Variationer i nämnda hänseende kan leda till bristande anpassning mellan civil och militär utbildning, vilket inte minst för enskilda värnpliktiga kan medföra olägenheter.

I samband med diskussionen om *läsårets inre uppbyggnad* framhålles utöver vad som berörts vid behandlingen av läsårets olika komponenter bl. a. följande synpunkter.

Länskolnämnderna i Blekinge och *Gävleborgs län*, *skolstyrelserna i Vetlanda*, *Kristianstad* och *Sundsvall*, *Centerns kvinnoförbund* m. fl. understryker, att lovdagarna bör förläggas till sammanhängande perioder och i anslutning till helger. Vidare betonar t. ex. *skolstyrelserna i Torp* och *Överkalix*, att de lokala skolmyndigheterna bör ha möjligheter att fastställa lovdagarnas placering med hänsyn till förhållandena på respektive orter.

Skolstyrelserna i Avesta och *Sundsvall* påpekar elevernas behov av några individuellt uttagna lovdagar. En långtgående lösning i denna riktning förordas av *SECO*, som uttalar.

Elevernas ledighet bör individualiseras i större utsträckning. Med detta skulle man vinna framförallt en bättre rekreation; eleven skulle kunna ta ut sin ledighet när han bäst behöver den. En större likhet med näringslivets förhållanden skulle upp-

nås. Ur studieekonomisk synpunkt skulle detta inte heller innebära lika stora nackdelar som ett slopande av sommarlovet.

Svenska skolläkarföreningen önskar såsom framgått av det föregående ett veckolångt lov under höstterminen i samband med allhelgonahelgen, ett vinterlov i början av vårterminen samt lovdagar i samband med påsk- eller pingsthelgen under senare delen av vårterminen.

Från *statens järnvägars* synpunkt är det lämpligt, att vinterlovet bibehålles, då man i annat fall befarar en alltför stark anhopning av trafikanter vid påskhelgen.

Den *kalenderreform*, som utredningen finner önskvärd, kommenteras i ett antal yttranden. I likhet med utredningen anser man dock, att en sådan förändring på ett mera genomgripande sätt berör arbetsmarknaden och bör behandlas i annat sammanhang. *1963 års arbetstidskommitté* anför, att den i sitt planerade betänkande kommer att föreslå en flyttning av Trettondagen och Kristi Himmelfärdsdag samt fortsätter.

Frågan till vilken veckodag firandet bör förläggas är ännu inte slutbehandlad. Majoriteten av kommitténs ledamöter är dock på det klara med att det inte bör bli till någon av dagarna måndag-fredag. Skolan skulle sålunda — om arbetstidskommitténs förslag genomförs — vid planeringen av läsårets omfattning och utformning inte i fortsättningen behöva räkna med de båda helgdagarna, Trettondagen och Kristi Himmelfärdsdag.

4.3 Kostnadsfrågor

4.3.1 Utredningen

Enligt utredningens bedömande kan förändringarna i lärotiderna få vissa ekonomiska konsekvenser. De i samband med försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka inhämtade uppgifterna om utgifter för skolväsendet avsåg avlöningar för vaktmästar-, skolmåltids- och städpersonal samt omkostnader för skolskjutsar och elevresor med allmänna färdmedel, skolmåltider, bränsle och elektrisk ström. Den av utredningen anställda jämförelsen avsåg kostnadsdifferenser mellan läsår enligt traditionell lärotidsutläggning och läsår med femdagars skolarbetsvecka hela året. Enligt utredningens förslag skall det samordnade läsåret omfatta 280 dagar (40 veckor), d. v. s. en vecka mer än det under försöksverksamheten tillämpade läsåret för grundskolan m. fl. skolformer.

Från kostnadssynpunkt bör enligt utredningens mening uppmärksammas att förslaget innebär dels en ökning av läsårets längd med sju dagar för stora delar av skolväsendet, dels en minskning av läsårets längd med upp till två veckor för vissa skolor och utbildningsanstalter. Den ökning med sju dagar, som utredningens förslag innebär jämfört med läsåret enligt alternativ B, inrymmer för t. ex. grundskolan, fackskolan och gymnasiet sex skolfria dagar, nämligen en lördag, en söndag och fyra lovdagar. Några nämnvärda skillnader i fråga om sådana utgiftsposter, som

ej är av lönenatur, bör därför med avseende på nyssnämnda skolformer inte uppkomma mellan läsåret enligt försöksalternativ B och det föreslagna samordnade läsåret. Bortsett från avlöningarna, som utredningen anser sig sakna anledning att närmare behandla, kommer enligt dess bedömande det framlagda förslaget till förändringar i lärotidsutläggningen att medföra vissa besparingar för de i detta sammanhang aktuella omkostnaderna.

Viss verksamhet, som faller utanför skolans egentliga område, kan på grund av genomförandet av femdagars skolarbetsvecka komma att bli mera omfattande och därigenom medföra ökade kostnader. Som exempel nämner utredningen intensifierade insatser för att ordna tillsynen av barn i de yngre skolåldrarna samt åtgärder för att bereda eleverna lämpliga fritidssysselsättningar.

4.3.2 Yttranden

Utredningens bedömning av det ekonomiska utfallet av de föreslagna förändringarna behandlas i några utlåtanden.

Skolstyrelsen i Nordmaling framhåller.

Man kan räkna med att betydande belopp kan sparas på skolskjutskontot, vilket nu upptar en årlig kostnad av ca 1/2 miljon kronor. Likaså kommer kostnaderna för skolmåltider, städning och i någon mån byggnadernas drift och underhåll att minska. Den ekonomiska aspekten framstår för styrelsen som mer väsentlig än vad som framgår av betänkandet, detta beroende på att Nordmalings kommun liksom många landskommuner i Norrland har att svara för ett vittförgrenat och kostsamt skolskjutssystem.

Länsskolnämnderna i Kristianstads och Västernorrlands län samt skolstyrelserna i Torp och Skellefteå anser, att en del av de uppkomna besparingarna bör användas för att insätta extra skolskjutsar och därigenom minska elevernas väntetider.

Riksförbundet landsbygdens folk och *Svenska lantbruksförbundet* betonar, att kommunerna måste ges ekonomiska möjligheter att organisera skolskjutsarna så att väntetiderna reduceras.

Några specialskolor påpekar, att medel erfordras för sysselsättning av elever, som stannar kvar på internaten över veckohelger. Ökade resebidrag för internat-skoleelevernas veckoslutsresor anses också påkallade, enligt vad som framgår av utlåtandena från bl. a. *länsskolnämnden i Norrbottens län* och *Målsmännens riksförbund*.

Centrala studiehjälpnämnden menar, att förändringen av läsårets längd bör få som konsekvens att den studiehjälpsberättigade tiden ändras i motsvarande utsträckning. En förlängning av denna med en vecka skulle enligt nämndens beräkningar medföra en merkostnad av omkring 5 miljoner kronor för budgetåret 1968/69. Därvid har dock inte medräknats yrkesskolornas elever. En övergång till normalläsår om 40 veckor anses emellertid inte medföra någon mera väsentlig total ökning av studiehjälpen till yrkesskolans elever. Nämnden ifrågasätter även, om inte nuvarande regler med en beräkning av studiehjälpen i månads- och veckobe-

lopp borde ersättas av ett system, som tar sikte på att studiehjälpen utgår i läsårs- respektive terminsbelopp.

SACO hävdar, att om lärarna skall ge eleverna uppgifter för självständigt arbete under studiedagarna, så aktualiseras frågan om ersättning åt lärarna för förberedelsearbetet.

Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet anser, att de ekonomiska konsekvenserna av utredningens förslag om ett läsår omfattande 40 veckor inte är helt utredda. Denna uppfattning delas av skolstyrelserna i Uppsala och Gamleby samt länskolnämnden i Kristianstads län. Sistnämnda remissinstans framhåller bl. a., att utredningen inte berört frågan om kostnadsförändringar som följd av eventuellt ändrade villkor för personalen.

Statskontoret konstaterar, att kostnadsförändringen vid en förlängning av läsåret från nuvarande 273 till föreslagna 280 dagar inte för närvarande kan anges samt fortsätter.

Till den del denna faller på löneområdet, torde den bli beroende av särskilda förhandlingar mellan statsverket och berörda tjänstemannaorganisationer. I den mån sedvanliga studiebidrag skall utgå för en längre tidsperiod än hittills, kan betydande merkostnader väntas. Eventuella fördyringar motvägs visserligen i någon mån av att yrkesskolans 42-veckors läsår samtidigt föreslås avkortat till 40 veckor. Enligt statskontorets mening bör de ekonomiska konsekvenserna av den föreslagna läsårsorganisationen vara helt klarlagda, innan beslut därom fattas.

I utlåtandet från statens avtalsverk anføres följande.

Med hänvisning till att införandet av femdagarsvecka enligt allmänt vedertagen uppfattning i princip icke skall innebära en arbetstidsförkortning utan endast en omfördelning av arbetstiden förutsätter avtalsverket, att samma grundprincip även skall gälla beträffande lärarpersonalens arbetstid vid införandet av femdagarsvecka inom skolväsendet.

Några remissinstanser fäster uppmärksamheten vid vissa särskilda åtgärder, som måste beaktas i samband med genomförandet av de nya lärotiderna och som kan medföra ökade kostnader.

Sålunda framhåller skolöverstyrelsen följande.

Den genom femdagarsveckan ökade fritiden kan, i synnerhet i tätorterna, medföra vissa sysselsättningsproblem för skoleleverna. Ökade krav kommer att ställas på kommunerna att själva eller genom ungdomsorganisationerna organisera fritidsverksamhet för att bereda skolorngdomen möjligheter till meningsfull sysselsättning på de lediga lördagarna. I Kristianstads län har på anslag från landstinget och andra institutioner anställts en konsulent vid länskolnämnden för att stimulera till och samordna kommunala åtgärder på detta område. SÖ finner det angeläget att en liknande anordning kommer till stånd i varje län i samband med att skolfria lördagar införs.

Kravet på ökade insatser för fritidsändamål beröres även av exempelvis länskolnämnderna i Kristianstads och Västernorrlands län, skolstyrelsen i Torp, Centralförbundet för nykterhetsundervisning och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.

Enligt *arbetsmarknadsstyrelsens* mening kräver ett genomförande av femdagars skolarbetsvecka, att samhället vidtar effektiva åtgärder för att lösa frågan om barn-tillsynen. Samma uppfattning företräder *1966 års familjedaghemsutredning*, som bl. a. hänvisar till sitt betänkande *Samhällets barntillsyn — barnstugor och familjedaghem* (SOU 1967: 39).

4.4 Övergång till nya lärotider

4.4.1 Utredningen

Försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka gav vid handen, att denna lärotidsutläggning medförde vissa svårigheter, nämligen dels i begränsad omfattning inom grundskolans högstadium i dess nuvarande utformning, dels mera påtagligt inom vissa under avveckling varande skolformer.

Utredningen framhåller, att övergången till de föreslagna lärotiderna kommer att ske under förhållanden, som från tre synpunkter kan anses gynnsammare än de under försöksverksamheten gällande betingelserna. *Dels* innebär ett läsår om 40 veckor en något mindre koncentrerad lärotidsutläggning för omfattande delar av skolväsendet, vilket för eleverna medger ett i motsvarande grad lugnare arbetstempo. *Dels* bortfaller inom en relativt nära framtid de mest påtagliga olägenheterna, nämligen de som framkommit inom skolformer under avveckling. *Dels* har den pågående översynen av läroplanen för grundskolan en sådan inriktning, att förändringarna i lärotiderna kan bli lättare att genomföra.

För elever vid skolformer, som för närvarande har ett läsår omfattande mer än 40 veckor, kan däremot de föreslagna lärotiderna medföra en ökad forcering i arbetet. Utredningen nämner särskilt yrkesskolor med övervägande praktiskt inriktad undervisning.

Enligt utredningens mening bör de föreslagna nya lärotiderna genomföras så snart det visar sig möjligt och lägligt. Förändringen bör dock inte ske under pågående läsår, vilket skulle medföra extra arbete med nya schemata samt skapa svårigheter i fråga om skolskjutsverksamheten och skolmåltidsorganisationen. Vidare bör tid finnas att förbereda erforderliga anordningar för barntillsyn, fritidsverksamhet m. m.

Med hänsyn tagen till i sammanhanget relevanta pedagogiska, skolorganisatoriska, administrativa och familjesociala omständigheter anser utredningen det mest lämpligt att börja tillämpa de nya lärotiderna läsåret 1968/69.

Utredningen föreslår, att fr. o. m. den 1 juli 1968 skall gälla följande lärotider, nämligen som grundläggande tidsenheter en lektionslängd om 40 minuter, raster om 10 eller 20 minuter och måltidsraster måndag—fredag om i regel 60 minuter. Fler-talet skol- och utbildningsformer, som för närvarande har ett läsår om 38—42 veckor, får ett på två terminer uppdelat läsår omfattande 40 veckor. I detta läsår föreslås ingå 4—8 friluftsdagar, 10 lovdagar och 5 studiedagar.

Fr. o. m. läsåret 1968/69 skall enligt förslaget även övergång till femdagars skolarbetsvecka äga rum. Då det för vissa kommuner kan visa sig mindre lämpligt, att denna förändring genomförs på en gång, föreslår utredningen *en övergångstid om två år*. Under tiden 1 juli 1968—30 juni 1970 skall sålunda kunna förekomma dels femdagars skolarbetsvecka under hela läsåret, dels femdagars skolarbetsvecka under begränsade delar av läsåret (enligt utredningens alternativ A eller C eller enligt alternativet med särskilda schemata för perioder med femdagars respektive sexdagars skolarbetsvecka), dels sexdagars skolarbetsvecka under hela läsåret. Fr. o. m. läsåret 1970/71 förutsätts sålunda enligt förslaget femdagars skolarbetsvecka vara helt genomförd. Utredningen anser, att det bör ankomma på den kommunala skolstyrelsen (eller motsvarande styrelse eller skolledning) att inom den angivna övergångstiden besluta om genomförandet helt eller delvis av femdagars skolarbetsvecka. Erforderligt samråd förutsättes därvid äga rum, bl. a. mellan kommuner tillhörande samma högstadieregion och/eller gymnasieupptagningsområde. Likaså bör beaktas att övergången sker samtidigt i samtliga kommuner inom kommunblock. Övergången bör äga rum vid läsårs början. Anmälan om förändringen skall enligt utredningens mening göras hos länskolnämnden eller motsvarande myndighet.

De föreslagna förändringarna avses i första hand gälla flertalet under skolöverstyrelsens inseende stående undervisnings- och utbildningsformer, som för närvarande har läsår omfattande 38—42 veckor, nämligen bl. a. grundskolan, särskolan, specialskolan, fackskolan och gymnasiet (jämte motsvarande under avveckling varande skolformer), yrkesskolan samt huvudparten av lärarutbildningen. I fråga om närmast jämförbara skolor och utbildningsanstalter för jordbruk och skogsbruk bör i tillämpliga delar en motsvarande samordning genomföras, därest resultaten av den vid dessa skolor påbörjade försöksverksamheten med förändrade skolarbetstider anses ge stöd för och motivera en dylik åtgärd. Beträffande övriga undervisnings- och utbildningsformer bör eventuella lärotidsförändringar föregås av i varje särskilt fall erforderliga utredningar.

Utredningen understryker, att vissa möjligheter till modifieringar beträffande lärotidsutläggningen bör lämnas öppna, t. ex. i fråga om femdagarsveckans utformning vid en del internatskolor.

Vidare framhålls att en nära anknytning till näringslivets olika områden för viss yrkesutbildning kan medföra ett starkt beroende av arbetsförhållandena inom respektive yrkesområden. Därest undervisningen meddelas vid arbetsställe utanför skolan, bör i samma utsträckning som hittills varit fallet de på arbetsstället gällande tiderna tillämpas.

Utredningen framhåller slutligen, att det bör åligga respektive tillsynsmyndighet att utfärda erforderliga anvisningar rörande övergången till de nya lärotiderna.

4.4.2 Yttranden

Beträffande tidpunkten för femdagarsveckans genomförande i skolan ifrågasätter några remissinstanser, om en övergångsperiod är erforderlig. I övrigt tillstyrker

samtliga remissinstanser eller lämnar utan erinringar förslaget, att de nya lärotiderna skall tillämpas från och med den 1 juli 1968.

Skolöverstyrelsen tillstyrker

att nya föreskrifter m. m. om skolarbetstider skall tillämpas från och med den 1 juli 1968. De skolformer som berörs är främst grundskolan, folkskolan, realskolan, flickskolan, gymnasiet, fackskolan, vissa delar av yrkesskolan samt specialskolan, men också andra skolor under SÖ:s tillsyn kan komma att påverkas av de nya arbetstiderna.

Med hänsyn till att SÖ inte förutsatt någon författningsföreskrift om skolfria lördagar utan endast räknat med en viss styrning vid övergången till femdagarsvecka i skolan, är enligt SÖ:s mening en särskild övergångstid, så som utredningen föreslår, inte behövlig. När övergången sker, bör den ske i början av skolåret och efter samråd mellan kommuner som hör till samma högstadieområde, liksom också mellan kommuner som hör till samma gymnasieområde.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* med instämmande av *Sveriges grossistförbund* uttalar sig för en övergång till femdagars skolarbetsvecka så snabbt som möjligt.

Flera remissinstanser understryker i likhet med skolöverstyrelsen, att övergången till de nya lärotiderna bör ske vid läsårets början och efter samråd mellan kommuner som tillhör samma högstadie-region och/eller gymnasieupptagningsområde.

Länsskolnämnden i Kronobergs län uttalar.

Det är inte tillräckligt att som utredningen föreslår endast anmälan om fattat beslut görs till länsskolnämnden. För en effektiv samplanering bör skolstyrelserna åläggas att till länsskolnämnden senast den 1 april samma år som övergången skall ske anmäla sitt beslut. Nämnden kan då genom samplanering inom en hel gymnasie-region tillse, att övergången sker samtidigt i hela regionen.

Skolstyrelsen i Arvika menar, att för undvikande av eventuell splittring kommunerna emellan tidpunkten för femdagarsveckans införande bör fastställas av länsskolnämnden. *Skolstyrelserna i Gamleby* och *Vårgårda* anser det däremot synnerligen angeläget, att landets kommunala skolstyrelser själva inom den angivna tidsramen får besluta om övergången till femdagars skolarbetsvecka.

5. Departementschefen

5.1 Allmänna synpunkter

Det är angeläget att undervisning och utbildning fortlöpande anpassas till och samordnas med det föränderliga samhälle i vilket skolan verkar. Detta har utgjort ett grundläggande allmänt motiv för de senaste årens skolreformer och äger sin giltighet även i fråga om skolans arbetstider. Den utveckling i samhället som ägt rum i fråga om arbetstidens längd och utläggning har därför bidragit till att aktualisera vissa med skolans arbetstider sammanhängande spörsmål.

Främst vill jag därvid nämna skolarbetets fördelning på veckans olika dagar. Utvecklingen mot femdagars arbetsvecka inom näringsliv, förvaltning m. fl. områden har förlöpt mycket snabbt. I anslutning härtill har frågan om införandet av femdagarsvecka även i skolan blivit alltmer aktuell. Vid bedömningen av denna fråga har man dock att beakta, som skolarbetstidsutredningen framhåller, att betingelserna växlar inom arbetsmarknadens skilda sektorer. Skiftarbete, arbete vid företag med kontinuerlig drift och arbete som kräver jourtjänst, exempelvis inom olika servicefunktioner, blir förhållandevis allt vanligare. Femdagarsveckan har i sådana sysselsättningar oftast en speciell utläggning. I många fall tillämpas en s. k. rullande arbetsvecka.

Även i fråga om läsårets längd och inplacering under kalenderåret kan krav ställas på samordning mellan skolan och arbetslivet. Kraven från arbetslivets sida är emellertid ingalunda entydiga utan växlar tvärtom mellan olika sektorer av samhället. I synnerhet kapitalkrävande företag söker i ökad omfattning övergå till kontinuerlig drift. Byggnadsindustrin har i fråga om arbeten som måste utföras i det fria sin bästa säsong under sommaren. Turistnäringen och en del trafikföretag önskar en arbetstidsutläggning, som främjar semesterspridning och därmed utjämnar tillströmningen till anläggningar av olika slag. Redan de anförda exemplen visar, att det inte är möjligt att finna en läsårsutläggning som är helt anpassad till arbetslivet i dess helhet. Härtill kommer att skolans egna syften, arbetsformer och förutsättningar innefattar krav som måste beaktas vid utläggningen av läsåret.

Utläggningen av skolarbetet på läsår, veckodagar och lektioner reglerar i väsentliga avseenden arbetstiderna för såväl eleverna som de till skolans verksamhet knutna personalkategorierna. Förutom denna reglering av stadgemässig natur förekommer även andra arbetstidsreglerande föreskrifter, nämligen bl. a. timplaner och, vad gäller personalens arbetstider, träffade kollektivavtal. Skolarbetstidsutredningens förslag åsyftar inga förändringar i sistnämnda delar utan kan i stället sägas

inneböra i huvudsak att man lägger ut det i timplaner och avtal angivna måttet av skolarbetstid på ett annat sätt än tidigare.

Vad man vid bestämmandet av skolans arbetstider i första hand har att ta hänsyn till är elevernas bästa, dvs. deras hälsa, utveckling och omvårdnad samt de mål som är uppställda för skolans arbete. Osökt aktualiseras därvid frågan om elevernas arbetsbörda. Redan läsdagens längd, tiden för hemarbete inbegripen, vittnar i många fall om de ungas arbetsbelastning. En strävan bör vara att förbättra denna arbetssituation. Man har därvid att beakta att elevens tid inte helt skall tas i anspråk av skolarbetet. Han ingår som medlem i familjen och i kamratkretsen, tillhör föreningar, fritidsgrupper m. m. Efter skoldagens slut bör han ha tid och krafter över även för samvaro och sysselsättningar i dessa sammanhang. Till bilden hör också att barn och ungdom vanligen tröttnas snabbare än vuxna samt att inlärning är en verksamhet, som kräver uppmärksamhet och koncentration.

Lärotidsutläggningen måste sålunda bestämmas med hänsyn till olika omständigheter. Till dessa hör enligt vad som framgått av det föregående bl. a. de pedagogisk-metodiska betingelserna, elevernas kroppsliga och psykiska hälsa, den till skolan knutna personalens förhållanden, skolans anpassning till familjerna, arbetslivet och samhället i stort samt avvägningen mellan elevernas skolarbete och deras övriga funktioner. Vid lärotidsutläggningen måste avseende också fästas vid de ekonomiska konsekvenserna, som allt efter förändringarnas karaktär kan innebära såväl minskade som ökade kostnader för skolans verksamhet.

Av det sagda framgår att jag ansluter mig till de principiella utgångspunkter skolarbetstidsutredningen redovisat i sitt betänkande.

5.2 Skolveckan, lektionen och läsdagen

Utredningens förslag om genomförande av femdagarsvecka under hela läsåret men med möjlighet till vissa avvikelser under en övergångsperiod har tillstyrkts av nära nog samtliga remissinstanser. Denna förändring, som med ett klart positivt utfall prövats i en omfattande försöksverksamhet, bör enligt min mening genomföras utan onödigt dröjsmål.

Femdagarsvecka bör i princip tillämpas på alla de skolformer utredningen föreslår samt lärarutbildningen. Vissa undantag liksom vissa möjligheter till variationer i fråga om skolarbetsveckans utläggning bör emellertid därvid enligt min mening ges. Sålunda bör i fråga om folkhögskolan ordningen med femdagarsvecka inte göras obligatorisk. Särskilt för folkhögskolor som rekryterar elever från hela eller stora delar av landet kan en förhållandevis betydande del av eleverna beräknas sakna möjligheter att på åsyftat sätt utnyttja den förlängda ledigheten vid veckosluten. Beträffande nämnda skolförhållanden bör det därför tillkomma vederbörande styrelse efter samråd med eleverna vid den ifrågavarande skolan att avgöra, om femdagars- eller sexdagarsvecka skall tillämpas. Sådant beslut av styrelse bör, efter skolöverstyrelsens medgivande, kunna fattas även i fråga om vissa enskilda yrkes-

skolor. Vid statens vuxengymnasier i Härnösand och Norrköping räknar jag inte med att femdagarsvecka skall tillämpas.

Den för flertalet skolformer lämpligaste typen av femdagarsvecka utgör den inom arbetslivet vanligen tillämpade utläggningen av veckoarbetstiden, varigenom lördagen friställs. I vissa sammanhang kan emellertid avvikelser från denna lösning vara motiverade. Som exempel på skolor, vid vilka en modifierad femdagarsvecka kan vara lämplig, nämner utredningen vissa internatskolor. Enligt dess förslag skall vid nämnda skolor femdagarsvecka kunna tillämpas så, att man en vecka läser måndag—fredag och nästföljande vecka tisdag—lördag. Eleverna får genom en sådan anordning ökade möjligheter att besöka hemmen. Vissa modifieringar kan även i andra fall visa sig önskvärda och lämpliga, t. ex. i samband med sjuksköterskeelevernas praktiska utbildning. Jag förordar, att bestämmelserna om femdagars skolarbetsvecka utformas så, att sådana lösningar blir möjliga.

I samband med sitt förslag om genomförande av femdagars skolarbetsvecka framhåller utredningen, att de för sedvanliga l ä x u p p g i f t e r disponibla dagarna reduceras till fyra. Utredningen har övervägt möjligheten att slopa bestämmelserna om läxfrihet till dag efter söndag, helgdag och hel lovdag men avvisat en dylik återgång till tidigare förhållanden. Jag delar utredningens uppfattning att femdagarsveckans syfte därigenom i stor utsträckning skulle förfelas.

Utgångspunkten för utredningens förslag om l e k t i o n s t i d e n s l ä n g d har främst varit de förändrade villkor, som följer av ett införande av femdagarsvecka. Utredningen ansåg det redan i samband med den genomförda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka erforderligt att något modifiera lektionstidens längd för att inte det ökade antalet lektioner som kom att läggas på de fem skoldagarna skulle medföra alltför långa skolarbetsdagar. Till detta motiv för den lektionslängd om 40 minuter som utredningen föreslagit för all undervisning med undantag av viss del av yrkesundervisningen kommer att angivna lektionslängd enligt utredningens mening skall tjäna som tidsmodul för samtliga berörda skolformer, vilket för den fortgående integrationen inom skolväsendet bedöms såsom betydelsefullt. Med några få undantag har förslaget också mottagits positivt av de remissinstanser som yttrat sig i frågan.

Jag tillstyrker att de lektioner som enligt nuvarande bestämmelser har en längd av 40 eller 45 minuter får en längd av 40 minuter. I likhet med utredningen betraktar jag i princip detta som en tidsmodul som i den utsträckning så bedöms lämpligt skall kunna sammanläggas till längre arbetspass eller delas på kortare pass. I fråga om den övervägande praktiskt inriktade yrkesutbildning för vilken lektionslängden är 60 minuter räknar jag tills vidare inte med någon ändring. Frågan torde få aktualiseras ånyo vid prövningen av yrkesutbildningsberedningens förslag. I den mån femdagarsveckans genomförande aktualiserar behov av åtgärder som motverkar att vissa skoldagar blir alltför långa torde sådana åtgärder i stället böra få formen av mindre begränsningar i veckotimtalerna för ifrågasvarande slag av yrkesutbildning. Det bör i detta sammanhang framhållas att yrkesskolan på ett helt annat sätt än övriga skolformer förverkligat det i åtskilliga sammanhang ut-

tryckta allmänna önskemålet om att huvuddelen av skolarbetet bör vara förlagt till skolan. Gjorda undersökningar har visat att hemarbetets omfattning inom gymnasiet och fackskolan är betydande, vilken omständighet givetvis måste beaktas vid jämförelser av den schemabundna arbetstiden för yrkesskolan och andra skolformer. Denna fråga tillhör emellertid de frågekomplex som hör samman med prövningen av yrkesutbildningsberedningens förslag.

Mot förslaget angående kortare raster samt måltidsraster har jag ingen annan erinran än att, som flera remissinstanser anfört, en viss flexibilitet bör eftersträvas vid utformningen av bestämmelser om rasternas längd.

I överensstämmelse med utredningens förslag förordar jag, att den dagliga undervisningen som regel skall omfatta högst sex lektioner för elever i grundskolans årskurser 1 och 2 samt högst åtta lektioner för övriga elever i grundskolan, för eleverna i fackskolan och det nya gymnasiet.

Den nuvarande bestämmelsen att av fyra lektioner i följd minst en bör avse övningsämne, yrkesarbete, laborationer i läroämne eller därmed jämförlig undervisning bör enligt skolöverstyrelsens mening utgå. Jag ansluter mig till denna uppfattning.

Om undervisningen meddelas vid arbetsställe utanför skolan, bör som utredningen föreslagit, de på arbetsstället rådande arbetstiderna gälla. Detta bör gälla även frågan om tillämpning av fem- eller sexdagars arbetsvecka.

5.3 Läsåret

I anslutning till utredningens behandling av den årliga undervisningstiden och därav föranledda meningssyftningar från remissinstanserna vill jag anföra följande.

Den särskilda försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka och den i samband därmed genomförda pedagogiska undersökningen angående elevernas kunskaps- och färdighetsnivå finner jag utgöra ett gott stöd för utredningens bedömning av det erforderliga antalet läs dagar i vad avser grundskolan. Jag delar också utredningens uppfattning att resultatet förmodligen blivit likartat, om en motsvarande undersökning kunnat genomföras inom t. ex. gymnasiet.

Utredningens förslag, att tid motsvarande 4—8 dagar (8—16 halvdagar) varje läsår bör disponeras för friluftsvetsamhet grundar sig på bl. a. erfarenheterna under försöksverksamheten med femdagarsvecka. Därunder utnyttjades genomsnittligt omkring 7 dagar för friluftsvetsamhet. Jag finner det föreslagna antalet lämpligt. Vidare delar jag utredningens uppfattning att två av dessa dagar då så visar sig erforderligt skall kunna, liksom hittills, disponeras för att jämte lovdagar och skolfria dagar vid veckosluten bereda eleverna en längre sammanhängande ledighet. Liksom skolöverstyrelsen m. fl. remissinstanser finner jag därjämte, att utredningens förslag om friluftsdagarnas användning bör beaktas. Dessa

dagar bör, bortsett från den nyssnämnda utbytesmöjligheten beträffande två friluftsdagar, utnyttjas för sitt egentliga ändamål, nämligen idrotts- och friluftsverksamhet, och inte betungas med undervisning i brandskydd, olycksfallsvård m. m.

Frågan om lovdagarnas antal har utredningen ingående behandlat. Utöver lovdagarnas skolhygieniska syfte, deras betydelse från psykologisk-pedagogiska synpunkter samt deras funktion i en genom femdagarsveckans införande förändrad lärotidsutläggning har utredningen fäst avseende vid deras vikt ur familjesociala aspekter. Även i fråga om lovdagarnas antal har erfarenheter från den genomförda försöksverksamheten gett viss vägledning.

Under försöksverksamheten begränsades antalet lovdagar till sex varje läsår. Enligt utredningsmajoritetens bedömning uppkom därigenom i åtskilliga fall svårigheter att på ett från nyssnämnda synpunkter lämpligt och acceptabelt sätt fördela dessa dagar. Man anser att vid en mera långsiktig lösning med giltighet för skolväsendet i dess helhet lovdagarnas antal måste utökas i förhållande till det antal som förekom under försöksverksamheten.

Vid sina överväganden har utredningen lagt stor vikt vid att lovdagarnas antal får återverkningar på läsårets längd och därför varit angelägen att finna det minsta antal lovdagar, som kan ge utrymme för de avsedda ändamålen. Några remissinstanser synes vid sin bedömning av det lämpliga antalet lovdagar främst ha fäst avseende vid nämnda effekt och därför i likhet med utredningsreservanterna förordat 7 lovdagar. Bl. a. skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet och svenska skolläkarföreningen tillstyrker däremot ett större antal lovdagar. Starka skäl av pedagogisk och medicinsk natur talar för att läsåret förses med »andningspauser» och inte komprimeras alltför mycket. För egen del ansluter jag mig därför till utredningens förslag och förordar, att läsåret skall inrymma 10 lovdagar. I fråga om yrkesutbildning i nuvarande form bör liksom f. n. bestämmelserna om antalet lovdagar utformas så att eleverna under läsåret skall erhålla lov högst nyss angivet antal dagar. Pågår kurs endast under del av läsåret bör antalet lovdagar inskränkas i förhållande härtill.

I fråga om antalet studiedagar har utredningen inte funnit anledning att frångå det för grundskolan m. fl. skolformer gällande antalet. Jag ansluter mig till utredningens bedömning och räknar således inte med någon ändring i fråga om det antal dagar som undervisningen får inställas för anordnande av studiedagar.

Den livligt diskuterade frågan om läsårets längd har för såväl utredningen som remissinstanserna i huvudsak inneburit ett ställningstagande till ett läsår om 39 eller 40 veckor.

Motiveringarna för ett läsår om 39 veckor har företrädesvis tagit formen av argumenteringar mot ett läsår om 40 veckor. Därvid har främst anförts tre omständigheter, nämligen ökade svårigheter att inplacera värnpliktstjänstgöringen i förhållande till läsåret, reducerade möjligheter för eleverna på gymnasiets tekniska linje att fullgöra miljöpraktik under ferietid samt minskat tidsutrymme för semesterspridning inom arbetslivet. I några fall har även antytts att ekonomiska konsekvenser talar mot ett läsår om 40 veckor.

Såväl värnpliktstjänstgöringens som miljöpraktikens inpassning i förhållande till

lärotiderna har beaktats av utredningen. Beträffande den förra har överläggningar förekommit med 1960 års värnpliktsutredning, och förslaget har utformats med aktgivande på det år 1966 beslutade värnpliktsystemet. Några erinringar mot det framlagda förslaget har inte heller framförts av de militära remissinstanserna. Problemet om hur miljöpraktik för vissa elever skall inordnas i förhållande till den för skolan fastställda tidsramen är inte av den art att det kan få ha något avgörande inflytande på frågan om läsårets omfattning för skolväsendet i dess helhet.

Diskussionen angående konsekvenserna av ett 40 veckors läsår för semester-spridningen inom arbetslivet har enligt min mening inte varit helt upplysande. Den omfattande undersökning, som redovisas av kommittén för semesterspridning i dess nyligen avgivna betänkande Semesterspridning (SOU 1967: 61), visar enligt dess egen tolkning, att semestrarna inom industrin under år 1965 var starkt koncentrerade till en kort period under högsommaren, i huvudsak juli månad och att bilden torde ha varit ungefär densamma åren 1966 och 1967. I direktiven för nämnda kommitté framhålls för övrigt bl. a. att mycket skulle vara vunnet om den tidsrymd, till vilken semestrarna förläggs, kunde utsträckas från fem till åtta veckor med exempelvis tre större semesterperioder, nämligen en från mitten av juni till mitten av juli, en omfattande juli och en från mitten av juli till mitten av augusti. Även med hänsyn till detta framtidsperspektiv synes semestermöjligheterna inte påverkas av ett till 40 veckor fastställt läsår.

De ekonomiska konsekvenserna, till vilka jag återkommer i ett senare sammanhang, är inte av den storleken, att jag finner dem böra påverka ståndpunktstagandet i denna fråga.

Utöver de synpunkter jag i det föregående anfört vid mina ställningstaganden till förslagen om läsårets olika komponenter, vill jag sammanfattningsvis framhålla följande. För lärarutbildningsanstalterna har nyligen fastställts ett läsår om 40 veckor. Ett läsår av denna längd innebär också ett närmande till de delar av yrkes-skolan, som f. n. har ett längre läsår. Genom den något vidare tidsram, som ett läsår om 40 veckor erbjuder, bereds eleverna möjlighet att arbeta i ett lugnare tempo, samtidigt som de får flera tillfällen till samvaro med familjen, mera tid för egen fritidsaktivitet o. d. Den fortgående integrationen inom skolväsendet gör det också angeläget att undanröja vissa differenser i fråga om lärotiderna. Skolorganisatoriska och pedagogiska samt familjesociala motiv talar för ett enhetligt läsår för olika skolformer och utbildningsanstalter. Jag förordar sålunda, efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet ett samordnat läsår om 40 veckor (280 dagar) för samtliga skolöverstyrelsen underställda skolformer som f. n. har ett läsår omfattande 38—42 veckor, för jämförbara skolor på lantbrukets och skogsbrukets områden samt för lärarutbildningsanstalterna. Enstaka undantag från det enhetliga läsåret kan övergångsvis bli nödvändiga inom kurser för yrkesutbildning som f. n. har ett läsår om 42 veckor. I vilken mån det framlagda förslaget om läsårets längd m.m. bör äga tillämpning på omskolningsverksamheten bör skolöverstyrelsen få i uppdrag att inkomma med närmare förslag om. Det må nämnas, att för flertalet elever och lärare innebär förslaget en avkortning av den sammanlagda årliga skolarbetstiden med omkring fyra procent.

5.4 Genomförandet

Införandet av de nya lärotiderna kommer att medföra vissa ekonomiska konsekvenser. Utredningen har på grundval av inhämtade uppgifter utfört en del beräkningar härav. Enligt dess mening kan vissa besparingar väntas uppkomma. Det minskade antalet årliga läsdagar medför sålunda för de flesta kommuner reducerade kostnader för skolskjutsar, även om som flera remissinstanser framhåller en större eller mindre del av de uppkomna besparingarna kan komma att användas för insättande av extra skolskjutsar. Om så sker kan de resande eleverna utöver bortfallet av en resdag varje vecka komma i ett bättre läge även genom kortare väntetider. Även i fråga om skolmåltider kan kostnadsminskningar beräknas uppkomma. Däremot kan ökade insatser visa sig erforderliga i fråga om barntillsynen.

Utanför hemmet yrkesverksamma föräldrar med barn i de lägre skolåldrarna kan genom införandet av femdagarsvecka försättas i en besvärlig situation om inte deras egen arbetsvecka sammanfaller med skolans. Ytterligare åtgärder från samhällets sida kan därför, såsom utredningen och flera remissinstanser betonar, behövas för utbyggnad av barntillsynen, t. ex. genom fritidshem, familjedaghem och social hemhjälp.

Enligt erfarenheterna i samband med försöksverksamheten med femdagars skolarbetsvecka har inte något starkt ökat behov av ytterligare insatser för ungdomens fritidssysselsättning kunnat märkas. Vid en permanent och hela skolväsendet omfattande lärotidsförändring kan däremot möjligen ökade insatser för elevernas fritidsverksamhet visa sig behövliga. Ökad medelstilleddning kan även bli aktuell för att ordna barntillsynen vid vissa slag av statliga internatskolor samt för att bereda elever vid dylika skolor ekonomiska möjligheter att utnyttja den förlängda veckoslutsledigheten för besök i hemmen. Så synes bl. a. kunna bli förhållandet vid en del specialskolor. Det ankommer i första hand på skolöverstyrelsen att bedöma denna fråga.

Någon förändring beträffande studiehjälpen föreslår jag inte i detta sammanhang. Centrala studiehjälpsnämnden bör emellertid få i uppdrag att överväga om det i något avseende, exempelvis med hänsyn till den relativt betydande avkortningen av yrkesskolans läsår finns skäl för justering av reglerna för beräkning av studiehjälp fr. o. m. läsåret 1969/70.

Beträffande tidpunkten för genomförandet av de nya lärotiderna ansluter jag mig till det av flertalet remissinstanser tillstyrkta förslaget, att de skall tillämpas fr. o. m. den 1 juli 1968, med en övergångsperiod om två år i vad avser tidpunkten för införandet av femdagars skolarbetsvecka. Beslut om vid vilken tidpunkt inom ramen för nämnda övergångsperiod som femdagars skolarbetsvecka skall införas bör fattas av vederbörande skolstyrelse. Jag förutsätter, att erforderligt samråd vid genomförandet av femdagarsvecka äger rum mellan kommuner tillhörande samma högstadieregion resp. gymnasieupptagningsområde, att övergången sker vid läsårs början och samtidigt i samtliga kommuner

inom kommunblock samt att anmälan om förändringen görs hos vederbörande länskolnämnd eller motsvarande myndighet. I fråga om lärarutbildningsanstalterna bör skolöverstyrelsen få i uppdrag att fatta motsvarande beslut.

Hemställan

Under åberopande av vad jag sålunda anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

besluta att för skolväsendet och lärarutbildningsanstalterna i den utsträckning jag angett i det föregående fr. o. m. den 1 juli 1968 skall gälla ett läsår om 40 veckor (280 dagar) och — med en övergångstid om två år — femdagars skolarbetsvecka.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:ts Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

INNEHÅLL

	Sid.
1. Inledning	3
1.1 Skolarbetstidsutredningen	3
1.2 Remissbehandling	4
2. Utredningsarbetet	6
2.1 Utgångspunkter	6
2.1.1 Nuvarande lärotider	6
2.1.2 Utredningsuppdraget	7
2.2 Försöksverksamhet	8
2.2.1 Tillsynsmyndigheternas tidigare försöksverksamhet	8
2.2.2 Den särskilda försöksverksamheten	9
2.3 Undersökningar	13
2.3.1 Studieprestationer och lärotider	13
2.3.2 Trötthet hos skolelever	14
2.3.3 Sociologiska problemställningar	15
2.3.4 Arbetstidsförhållanden inom näringsliv och arbetsmarknad...	16
2.3.5 Lärotiderna utomlands samt i historisk belysning	17
3. Utredningens principiella överväganden	19
3.1 Lärotiderna från pedagogiska och skolorganisatoriska synpunkter...	19
3.2 Skolhygieniska och sociologiska förhållanden	21
4. Förslag	23
4.1 Skolveckan, lektionen och läsdagen	23
4.1.1 Utredningen	23
4.1.2 Yttranden	28
4.2 Läsåret	34
4.2.1 Utredningen	34
4.2.2 Yttranden	41
4.3 Kostnadsfrågor	51
4.3.1 Utredningen	51
4.3.2 Yttranden	52
4.4 Övergång till nya lärotider	54
4.4.1 Utredningen	54
4.4.2 Yttranden	55

5. Departementschefen	57
5.1 Allmänna synpunkter	57
5.2 Skolveckan, lektionen och läsdagen	58
5.3 Läsåret	60
5.4 Genomförandet	63
Hemställan	65